

BASIN İLÂN KURUMU

Gazeteler ve Dergiler için Her nevi
İlân ve Reklâm Kabul eder.

GENEL MÜDÜRLÜK: İstanbul - Türk Ocağı Cad. No. 1

Kat 3 - Telefon: 22 43 84 - 85

ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜ: İstanbul - Türk Ocağı Cad. No: 1 Kat 3

ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜ: Ankara - Ulus İş Hanı E Bloku Kat 2

No: 41. Telefon: 105817 — 105787

ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜ: İzmir - 2. Kordon Mimar Kemalettin

Cad. Küçük Kardiçalı Han Telefon: 23911

Telgraf : BASINKURUMU

(Basın: 7726 — 31)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

EKİM 1961

İÇİNDEKİLER

Oyun Folkloru	Ahmet Kutsi TECER
Halk Şiiri Yazan Aydın Şairler: Necdet Atılğan	H. N. OKAY
Hayvanı Teklit Edici Oyunlar	Prof. Mahmut R. GAZİMİHÂL
Gene Dizilere Dair (IV)	Halil Bedi YÖNETKEN
Hızır ve Abı Hayatın yeri Hakkında	Cahit ÖZTELLİ
Dadaş, Kiyafeti ve Barlar	M. Naci TOPÇUOĞLU
Köy Orta Oyunları: Tüccar ve Karakancilo	Şükrü ELÇİN
Bartın Gazetesi ve Türkiye Folkloru	M. Ş. ÜLKÜTAŞIR
Yaygın Hurafeler ve Menşeleri	Abdülkadir İNAN
Kırşehir'de İnanmalar: Ahievran Mahallesi	Veysel ARSEVEN
Mutasavvif Bir Şair: Âşık Rif'at	M. Halit BAYRI
Germerek'in Kuruluş Efsanesi	M. Güner DEMİRAY
Saz Şairi: Posoflu Müdamî (I)	Dr. N. R. BALCIOĞLU
Taklitli Bitlis Zeybeği	Doğan BEKTAŞ
Serik'ten Masallar: Padişahın Küçük kızı ve At	H. YILDIZ

SAYI: 147

KURUŞ: 100

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAR HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

Lekeleri
su ile çıkan

PARKER
SUPER
Quink

YIKANIR MAVİ MÜREKKEBİ

SOLVEX İHTİVA EDER

Bu sihirli madde sayesinde

torlu bırakmaz, dolma kaleminizin ömrünü uzatır.

1 ons (29 cm³) TL.1.80 • 2 ons (59 cm³) TL. 2.70 • 1/2 litre TL.12.50

(Folklor: 32)

Yalnız en yüksek Faiz değil,
en ufak mevduatınıza da en
yüksek Faiz, en fazla kazanma
şansı.

Dünyada ve yurtda bütün
bankacılık hizmetleriniz için

TÜRK TİCARET BANKASI

YARIM ASIRLIK TECRUBESİ İLE EMRİNİZDEDİR

TÜRK FOLKLOR DERNEĞİ'nin YAYIN ORGANIDIR.

(Folklor: 33)

ekyıl 1972

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ

SAHİBİ : İHSAN HINÇER

No. 147

EKİM 1961

YIL: 13 - CİLT: 7

OYUN FOLKLORU

Yazan: Ahmet Kutsi TECER

Her oyun bir yerin, bir köy veya kasa - banın, daha doğrusu orada yaşayan insanların malıdır. Bu oyun kimin tarafından düzenlenmiştir? Ne zamandan beri vardır? Genel olarak bunu ancak bazı yeni oyun çeşitleri için söylemek belki mümkün olur. Çünkü Koregrafisi (Bu kelimeyi geniş anlamda kullanıyorum) bir ferdenin malı dahi olsa, eğer oyun bir geleneğe bağlı ise yaratıcısının adı sanı hemen unutulur, toplumun malı olur.

Her yerin oyunları birer gelenekten gelirler. Heryerin bir oyun geleneği vardır. Bir oyun geleneği, o yer halkının yaşayışındaki hususiyetlere göre yönünü çizer. Kuşaklar gelir geçer, fakat yaşayış düzeninde, âdetlerde değişiklik olmadıkça oyun geleneğinde de bir değişiklik olmaz. Burada ferdi zevklerin hiç bir rolü yoktur demek istemiyorum. Mesela ticaret veya askerlik gibi sebeplerle bir kaç sene köyünden ayrılan ve kişi olarak oyun kabiliyeti olan bir kimse, köye döndüğü vakit beraberinde bazı yeni unsurlar da getirir. Fakat bu yeni unsurlar geldikleri bu yabancı çevrede oraya mahsus oyun karakterini almak zorundadır. Başka türlü orada tutunamaz.

Geçmiş yüz yıllarda dini hayatta, ordu hayatında, meslek ve zanaat hayatında, hattâ muâşeret ve eğlence hayatında türlü türlü törenler yer alırdı. Bu törenlerde oyunun da bir fonksiyonu vardı. Oyunlarımızın bir çoğunun

kaynağı, araştırılsa, bu törenlerden birine ulaşırdı. Meselâ "Samah" dini hayattan, "Kılıç-Kalkan" ordu hayatından, "Kırık", "Karşılaşma" denilen oyun çeşitleri düğün şenlikleri veya eğlence hayatından kalmış oyunlardır. Meslek ve iş hayatından çıkma oyunlar da pek çoktur. Meselâ Karadeniz halkının "Heyamol - Çardak" oyunu, Kastamonu'nun "Esnaf oyunu", Kurşunlu (Çankırı) nın "dibek oyunu" böyledir. Hattâ Levek köyü (Tokat) nun "Kartal oyunu" da avcılık hayatının bir hatırasıdır, denebilir. Bu oyunların bazılarında "rituel", bazılarında "magigul" bir karakter vardır. Zaman içinde fonksiyonlarını kaybeden oyunlar, bir şenlik unsuru, sırf estetik bir gelenek olarak devam edegelmiştir.

Görülüyor ki âdet ve merasimlere bağlı oyunlar genel olarak sosyal bir fonksiyona bağlı, bir toplumun yaşayış tarzına göre mâna ve şekil alan oyunlardır. Yaşayış tarzının değişmesiyle âdetler ve bunlara bağlı inançlar da değişebilir. O zaman oyunlar da bu fonksiyonlarından ayrılır, şekiller artık herhangî bir mâna, bir kavram taşımaz. Meselâ bir halay, değişik ritimli "Süite" halinde bir seri oyun şekillerinden ibarettir. Hareketlerin hiçbir anlamı yoktur, anlamı olsa bile bunlar âdet ve merasimlerle ilgili değildir. Oyun salt estetik bir özellik ifade eden şenlik unsurudur. "Köy halayı" gibi, içinde taklit unsuru bulunan bazı oyunların anlamında da herhangi bir sem-

bol aranmamalıdır. Şu halde, âdet ve mera- simlerin ötesinde estetik bir gelenek teşek- kül etmiştir. Meçhûl halk sanatçıları, ferdi kabiliyelerini ortaya koyarak bu geleneği sür- dürürler. Böylece şekillerin, ritimlerin, kollek- tif bir şuur hasıl olur. Bu şuur, yaşayış d.ü- zenini meydana getiren âdet ve merasim ka- lıpları altında devam eden mânevî bir akım gibi cemiyetle birlikte payidar olur.

Âdetlere, merasime bağlı oyunlar fonk- sion karakterini kaybettiğiçe ferdi kabiliyet- ler (bunlara meçhûl halk koreografları diye- ceğim) sayesinde hareketler gitgide üslûpla- şır, soyutlaşır, halk oyun geleneğinin malı o- lur.

Bugünkü oyun folklorumuzu teşkil eden oyunlar yüzyıllar boyunca cemiyet hayatında meydana gelen değişikliklere göre birçok defa lar şekil değiştirmiş, eski ve yeni unsurların çeşitli terkibinden meydana gelmiştir. Meselâ 16. ncı yüzyıla kadar "Kaçul" adı altında (bu kelime "Keçel" kelimesinin farslaşmış şeklidir) bilinen bir oyun, şüphesiz yeni unsurlar katışa rak "curcuna" adını almıştır. Bu oyun 19. ncü yüzyılın ortalarına kadar ortaoyunu ile birlik- te devam edegelmiştir. Eğer halk oyunları- mızın tarih boyunca değişmelerini izah eden bazı kayıtlar bulunsaydı, onlarda da ne türlü şekil değişimleri meydana geldiğini anlayabi- lirdik. Tarih metodu burâda imkânsızlıklar karşısındadır. Fakat aynı olayları bugün de tesbit etmek mümkündür. Folklor inceleme- leri bize bu hususta ışık tutabilir.

Dursunbey (Balıkesir) köylerinde yaşayan bir âdete göre, gelin kendi evinden alınır oğ- lan evine götürülürken yolda camiin önüne ge- lindiği vakit BAYRAKTAR taşıdığı bayrağı meydanın ortasına diker. Bütün seyemler (güveyinin genç arkadaşları) bayrağın etra- fında halka olurlar. Gelin camiin etrafında do- laştırılırken kırk elli delikanlı hep birden davul zurna ile bayrağın etrafında dönerek oynarlar. Buna "Halka Oyunu" diyorlar. Bu oyunu İsmailler köy oyun ekibinden seyret- tim, Halka Oyunu Balıkesir'in çok tanınmış Pamukçu köylülerinin oynadıkları "Bengi" o- yununa benzeyen, grupça oynanan halka şek- linde dönülen, çok hareketli bir oyundur.

Selimağa köyünden Ali Rıza Yaman'a (19 yaşında, evli) bu oyunu niçin oynadıkları- nı sordum "bu oyun muhakkak oynanır, ama

niçin bilmem." dedi. "Oynanmasa da olur mu?" diye sordum. Yüzüme tuhaf tuhaf baktı ve "oy namamak olmaz ki.." dedi.

Eğer "Halka oyunu", "Bengi oyunu" nin aslı veya daha doğrusu "Bengi oyunu" esasın da bir "halk oyunu" idiyse, bu oyunun kay- nağında bir düğün âdeti olduğu ve bir inanç ile ilgisi görülmektedir. Kim bilir hangi etki- ler altında yeni unsurlar katışmak suretiyle "Bengi oyunu" bu ismi almış ve başlı başına estetik bir özellik kazanmıştır. Dursunbey köylerinde bu oyunun henüz âdet ve merasim- le ilgili olarak yaşadığı görülmektedir. Bu - nunla beraber İsmailler köy oyun ekibi bu o- yunu fonksiyonundan ayırarak almış (bunun hangi inanca bağlı olduğu zaten unutulmuş - tu) "Halka oyunu" adıyla repertuarına koy- muş, bu suretle de ona yalnız estetik karak- teri için önem vermiş demektir. Aynı veya ben zeri kaynaklardan gelen "Bengi oyunu" ile "Halka oyunu", ayrı ayrı isimler altında gö- rünmelerine rağmen aynı "tip" e giren oyun- lardır. Başka bir deyimle bunlar aynı oyun tipinin "variant" larıdır.

Her oyunun gelişmesinde bunun gibi bi- linmeyen oluşmalar vardır. Halk oyun gelene- ği sanat tarihi bakımından çözülmez meçhûl- lerle doludur. Bu meçhuller kısmen folklor a- raştırmalarıyla aydınlanabilir.

ALTINCI CİLDİMİZ

Dergimizin 6. cildi de hazırlanmış, satışa çıkarılmıştır. Beher cilt 25 er li- radır.

ABONELERİMİZE

Gerek yeni yıla, gerekse geçen yıl- lara ait abone bedellerini gönderme- yen abonelerimizin, borçlarını adresimi- ze lütfetmelerini rica ederiz.

DERGİMİZİN SATIŞ YERLERİ

Dergimiz İstanbulda Köprü Kitap- evi Kemal'de; Beyoğlu Kitapsaray'da; Aksaray Kitap Kitabevi'nde; Beyazıt Sahafı'nda Elif Kitabevi'nde; Cağaloğ- lu, Türbede Köşe han'da Zahit Kitape- vi'nde satılır.

NECDET ATILGAN

Yazan: Haşim Nezihî OKAY

Üsküp vilâyetinin Kıratova kazasında 1907 de doğmuştur. Kazanın aşar mültezimi Mehmet Tevfik Efendi isminde bir zâtin oğlu- dur. Bu zat, musikiye aşına, idadi tahsili gör- müş, bilhassa tambura düşkünü. Anne tara- fından ise Kıratova'lı Ali Paşa'nın torunudur. 1912 de Balkan muhaciri olarak Aydın'a gelmiş yerleşmişlerdir. Necdet bu tarihte beş yaşın- dadır. İlk ve orta tahsilini Aydın'da yapan şair, liseyi bitirdikten sonra İzmir'e gelerek üstat Tokadizade Şekip Beyi arayıp bulmuş ve onu kendine feyiz ve ilham kaynağı yap- mıştır. İlk şiirleri: "Şefik Necdet" adıyla İz- mir'de: "Fikirler" Dergisinde çıkmıştır:

Kırkağaç, Soma Numune mekteplerinde Türkçe öğretmenliği yapmış ve sonra nahiye müdürlüğüne geçmiştir. Bu meslekte dâli ve kalemi belâsı 30 küsur nahiye değiştirmiş ve defalarca açığa alınmış bir küçük Eşref'dir. Daha sonra İstanbul'a geçen şair Rıza Tev- fik'le temasa gelmiş ve ondan bir hayli feyiz almıştır. Bir gün Rıza Tevfik O'nu Rerik Ha- lide: "Bu genç benim koşma ve nefeste bir devamıdır" diyerek takdim etmiştir. Bu su- retle Aydede yazı ailesine katılan şair, orada bir hayli koşmalar, nefesler, şarkılar ve ga- zeller yazmıştır. Son olarak Kasımpaşa ve Çekmece ve İzmir'in Menemen Aliağa çiftliği nahiyelerinde vazife görmüştür. Evlidir. Bir oğ- lu ve bir kızı vardır. İzmir'in maruf fikir a- damlarından Asım Kültür, halazadesidir.

Şair, liseden sonra kendi kendini yetiştir- miş ve bilhassa tasavvuf edebiyatında hayli büyük mesafeler almıştır. Aruzu ve heceye vukuf ve hakimiyeti ve bilhassa dile tasar- rufu fevkalâde denecek derecededir.

Şairin, Bektaşî babalarından Ekrem Ra- mazan'ın delâlet ve tavassutu ile Bektaşî ba- balarından Yalvaçlı Hilmi Babaya intisap et- tikten sonra yazdığı nefesler bilhassa dikkate değer güzellikte ve olgunluktur.

Aşağıda bunlardan örnekler göreceğiz.

SİTEM

— 1 —

Benden esirgedin şefkati, rahmi,

Beni anlamadın yuh ervahına
Tükürkle kaparım açtığın zahmi
Dervişim çekerim huu! ervahına
Sözünde durmadın ey mayası naz
Boşa gitti, bunca muhabbet niyaz
Mahkemeden idamımı iste yaz
Ürkersem desinler tuu! ervahına
Gönül âleminde ben bir devletim
Hakirim, fakirim âli himmetim
Kin, garaz gütmeyen şair NECDET'im
Şenden ateş benden su ervahına

KOŞMALARI

— 2 —

Önüde diz çöküp ona içimi
Açmak istiyorum, açamıyorum
Yanıp yakılırim diyerek ondan
Kaçmak istiyorum, kaçamıyorum
Bu sevdalı gönlüm viran bağ gibi
Hicran hastasıym derdim dağ gibi
Ateşi aşkımı bir چراغ gibi
Saçmak istiyorum saçamıyorum
Feleğin yıkmalı meyhanesini
Taslara çalmalı peymanesini
Mühman olmak için dost hanesini
Açmak istiyorum açamıyorum
Bir şaşkına döndüm bilmem nideyim
Halimi kimlere ayan edeyim
Bir başka diyara uçup gideyim
Uçmak istiyorum uçamıyorum

— 3 —

Gezdiğim dikenli aşk yollarında
Elimden bir kırık saz geldi geçti
Kara talihimden gene bu yıl da
Baharı görmeden yaz geldi geçti
Adım andıkça titerim hâlâ
Var mı benim gibi aşka müptelâ
Muhabet denilen püsküllü belâ
Sanmayı başımdan az geldi geçti
Bir yosma yüzünden ben bile bile
Ateşe atıldım ve düştüm dile
Onun hasretile onun derdile
Dünyadan aldığım hüz geldi geçti

— 4 —

Bu gece kapkara bir hülya kurup
Ounu içimi dağılamıyorum

Başımı bir taştan bir taşla vurup
Sabahlara kadar ağlamalıyım
Bu dert ile yandım yakıldım da ben
Olmadım yarime bir söz dinleten
Çarpıkça geçtiği yeri inletem
Coşkun bir sel olup çağlamalıyım
Her bakış kalbimde açtı bir yara
Var mı benden daha bir bahtıkara
Ne yare yarandım ne de agyara
Bilmem kime gönül bağlamalıyım

— 5 —

Hayâl deryasına ben bazı bazı
Dalmasam bir türlü dalsam bir türlü
Derdime âşine olan bu sazı
Çalmasam bir türlü çalsam bir türlü
Aşıkım ben dahi Mecnun misali
İsterim son demde bile visali
Güzeller yüzünden bunca vebali
Almasam bir türlü alsam bir türlü
Genç yaşta dolaştım Hint'te ve Çin'de
Hakikat görmedim elin piçinde
Diyarbakırın sîru içinde
Kalmasam bir türlü kalsam bir türlü

— 6 —

En çorak yerlerde tohum ekip te
En iyi mahsulü derenlerdeniz
Baştaki saç kadar çile çekip te
Sonunda murada erenlerdeniz
Ne ye'se dalarız ne de sevince
Bizimçin musavi gündüz ve gece
Halletmediğimiz yok bir bilmece
Uzağı yakından görenlerdeniz
Büyükte büyüğüz küçükte küçük
Boynumuzda yoktur vebal denen yük
Sorguya cevapta çekmeyiz güçlük
Hesabı önceden görenlerdeniz
Gamı, kasaveti tutmaz atarız
Her dem neş'emize neşe katarız
Dünyayı bir geçmez pılla satarız
Kâinata göğüs gerenlerdeniz
Camî avlusunda saf saf biriken
Yobazları, olduk gözüne diken
Ey NECDET biz daha beşikte iken
Hak yolunda ikrar verenlerdeniz

KALENDERİLERİ

— 7 —

Namazsızlar diye dudak bükmeyle
Ham sofu zannetme iman yok bizde
Bir nihrap önünde bin diz gökmekle
İnan ki yorulduk derman yok bizde

Biz hakkın adını zikr ede ede
Kendimizden geçip geliriz vecde
Hakikat önünde eyleriz secde
İnanmak bahsinde güman yok bizde
Büyükük gütmeyiz hâşâ ve kellâ
Hakkın nuru eder bizi tecellâ
Bizdedir sadakat, ikrar, tevellâ
Mürâi sözünü duyan yok bizde
Güzeller bezmini tavaf ederiz
Göz ile kör nefsi kifaf ederiz
Gerdeğe girmeden zıfaf ederiz
Vuslatsız geçen bir zaman yok bizde

Ey NECDET bir ele aldık mı sazı
Dilden düşürmeyiz hakkı niyazi
Olduk erenlerin biz serfinâzı
İlâhî neşveye pâyân yok bizde

— 8 —

Kaçırma önüne gelen nasibi
Düz yolda dizgini kasdırma hocam
Has yolu bilmeyen ham ervah gibi
Bizi de ökseyle bastırma hocam
Bahsetme bizlere kerametinden
Ayetten, Hadisten, Zeyil, Metinden
İhtiyar bir cıvz keçi etinden
Olur mu hiç yağlı pastırma hocam
Kibleyi gösterme bize nafîle
Oraya dönüp te bakmayız bile
Küfür etti diye bir fetva ile
Bu fakir NECDET'i astırma hocam

— 9 —

Bizler ki badei vuslatla mestiz
Şarap içsek te hoş içmesek te hoş
Ezelden dahîli bezmi elestiz
Yere göçsek te hoş, göçmesek te hoş
İltifat etmeyiz hutbeye, vâza
Gönülden bağhyız tek telli saza
Hele hiç gelmeyiz nazî niyaza
Sudan geçsek te hoş, geçmesek te hoş
Ey NECDET meftunuz kaş ile göze
Arifler ağzından çıkan her söze
Arzı boynuzunda tutan öküze
Bâhâ biçsek te hoş, biçmesek te hoş

— 10 —

Nadan nazarında divâne amma
Dillerde dolaşan efsaneleriz
Gezeriz meyhane meyhane amma
Hak nuruna koşan pervaneleriz
Bizlerde bulunmaz hâyide eda
Birdir indimizde bay ile geda
İkrar verip ettik zahire veda

Musiki Konuları :

GENE DİZİLERE DAİR

IV

Yazan: Halil Bedi YÖNETKEN

Orta Avrupada müzikçilere majör, mi-nör dışında diziler gösterince onları hemen kilise tonlarıyla karşılaştırırlar, kilise müziği terimleriyle ifade ve izah etmeye çalışırlar. Çekoslovakya'da konservatuvarda bizim makam ve dizilerimizi hangi hocaya gösterdiysem hepsi aynı şekilde hareket ettirir. Rahmetli Rauf Yekta'nın Fransız Müzik ansiklopedisine yazdığı "La Musique Turque," adlı monografide yer almış olan makam ve dizilerin bulunduğu sayfaların kenarları, özellikle Alois Haba'nın el yazısı şerhleriyle doludur. Bunun daha geniş hikâyesi var: Prag devlet konservatuarında okurken okul dışında özel olarak Armoni hocamız profesör Şin'in evine devam eder, onunla yukarıda adı geçen monorafinin "De La Pratique des Modes turcs" bahsinde yer alan makamlarımızın tahlihi ve armonizasyonu üzerinde çalışmalar yapardık. Dizilerin tarif ve izahı hakkında yazdığım üç yazıdan sonra bir gün birden hatırıma geldi, Profesör Şin yanında 30 yıl önce tuttuğum notları karıştırdım. 31.12.1932 tarihinde, yani 1932 yılının son günü hocanın yanında yaptığım derste adı geçen kitaptaki makamlardan (Hüseynî, Eviç, Acemaşiran, Neva, Hicazkâr, Segâh, Uşşak, Puselik) makamları üzerinde tahliller yapmış, 3.1.1933 salı günü (Karcıgar, Suzinak, Kurdili Hicazkâr, Arazbar, Ferahnak, Hicaz), 5.1.1933 günü de (Şevkefza, Hüzzam, Bestenigar, Şeddaraban...) makamlarını gözden geçirmişim. Salik-i meslek-i rindaneleriz

Bizlere her işte rehberdir temkin
Hiç kimseye karşı beslemeyiz kin
Arifler yanında arifiz, lâkin
Bigane yanında bigâneleriz

Olur olmaz söze kulak asmayız
Öyle kolay kolay faka basmayız
Binbir çeşit üzüm veren asmayız
İçi kevsir dolu peymaneleriz

Elhak meclûbunuz biz hüsnü anın
Bizde Kemal bulur hükmü Kur'an'ın
Ey NECDET veed ile bahri ummanın
Âmağuna dalan pervaneleriz.

Bunlar arasında bugünlerde üzerinde durduğum konu ile ilgili üç dizinin tahli lini arzedeceğim: Prof. Şin'e göre de basit Suzinak (G Moll Dur) dur. Karcıgar onun ikinci, Hüzzam üçüncü derecesinde karar veren dizilerdir. Bu konuda ben de geçen yazılarımda aynı şeyleri, hiç geçmişi hatırlamadım söylemişim. Gerçekten bunları Türk Sanat Müziği ifadesiyle söylemek istersek şöyle deriz: (Basit Suzinak, seyri esnasında düğâhda kalırsa Karcıgar, Segâhda kalırsa - yedenli olarak - Hüzzam olur.) Diğer ifade ile Moll Dur'un ikinci derecede dizisi Karcıgar, üçüncü derece dizisi de Hüzzam'dır. Nitekim dördüncü derece dizisi Çargâh'da Nîkriz, beşinci derece dizisi de Neva'da Hicaz başlangıcıdır. ~ Karcıgar'la Basit Suzinak arasındaki yakın münasehete başka bir misal: Karcıgar seyri esnasında rast perdesinde kalırsa basit Suzinak olur. Burada şunu da hatırlatırım ki Basit Suzinak Rast makamından çıkmaz, denir, Rast da ana makam olarak te'âkki olunur. Segâh Rast dizisinin üçüncü perdesinde yedenli olarak karar veren makam olarak tefsir olunur, hatta (Rast'dan çıktığı için onun güçlüsünü alır) derler. Şu ifadeler bizim, Dur veya Moll Dur'un su veya bu derece dizisi diye bir izah şekli kullanmakla, hatta eski Türk Sanat müziği geleneklerine de pek aykırı bir hareket yapmadığımızı göstermez mi? Kaldı ki eski Türk Sanat Müziği müntesiplerinin bir çoğu Çargâh için (Do Majör), Puselik için (La minör) Acemaşiran için (Fa majör), Nihavent için (sol minör), Sultanî Yegâh için de (la minör) re üzerine şeddidir) derler, hatta bu makamlardan bestelenmiş eserlerin isminde seve seve piyano kullanırlar.

Okuyucularımıza şunu da hatırlatayım ki, eğer onlarda (Hoca durmadan klâsik makamlar üzerinde bilgiçlik taşıyor) gibi bir zehap hasıl oluyorsa doğru değil, çünkü klâsik makamların bir kısmının benzerleri Türk Halk müziğinde de mevcuttur ve Türk halk müziği ile ilgilenen herkesin klâsik Türk müziği makamlarını bu kadar

çık olsun bilmesi lâzım ve mukayese için çok faydalıdır. Elbetde ki ilk ve en tabii mukayese Türk halk müziği dizilerini klâsik Türk müziği dizi ve makamlarıyla karşılaştırmaktır. Bunu yapabilmek için de Türk sanat müziği makam bilgisini haiz bulunmak şarttır.

Türk müziği makamlarının batı müziği gam ve tonlarıyla karşılaştırılmasının bizde oldukça eski bir geçmişi vardır. Bundan 97 yıl önce basılmış (Haşim Bey mecmuası) isimli bir kitapta Rast, Mahur, Suzinak, Hicazkâr, Zâvil makamları için (Sol tone), Nikriz ve Neveser için (Sol minör tone), Hicaz Hümayun için (Re tone), Evicara için (Fa diyez tone), segâh için (si üzerinde kalırsa da Alafrangada sol tone tâbir ederler), Hüseyin için (Sol tone gibi görünürse de la minöre müşabihdir) Hüz zam için (Alafrangada tiyersinde kaldığından sol toneye müşabeheti vardır) Saba için (Alafrangada müstâmel değildir).. gibi ifadeler kullanılmıştır.

İkinci Mahmud Mehterleri kaldırdıktan sonra yerine Avrupalı bandolar ikame etmek için İtalya'dan getirttiği uzmanlar vasıtasıyla sarayda bir kısım Türk sanatçıların batı müziği öğrenmesi, iki müziğin yanyana bir tavan altında beraber yaşamasının mantıklı neticesi olarak, meselâ (Faş-ı Cedid)'in armonikli eserler çalması, bazı Türk müzikerlerine Türk ve Batı müziklerini çeşitli yönlerden karşılaştırmak, mukayese etmek ihtiyacı ve imkânını hazırlamıştır. Bu cümleden olarak zamanın Mabeyn-i Hümayun muzikası Muallim-i Sanisi ve umum Asakir-i Şahane muzikalar müfettişi binbaşı Zati beyin 1310 da yani 1899 da, bundan 62 yıl önce yayınlanmış (Kütüphane-i musiki'den Nazariyat-ı Musiki) adını taşıyan kitabına zeyl olarak tertiplenmiş kısmında üç tane de iki sesle armonilenmiş alaturka üç şarkı konulmuştur ki bunlardan segâh makamında olanı sol majör, Hicaz makamında olanı da re minör kabul edilmiş, segâh karar perdesi olan si notası, altına sol, hicaz karar perdesi la altına da re konulmuş bu suretle segâh sol majör, hicaz da re minör telâkki edilerek armonilenmiştir. Bu iki örnek Haşim Bey mecmuasındaki makam anlayışının ne kadar sene sonra hâlâ

aynı şekilde devam ettiğini gösterir. Segâh'la Rast, Hicaz'la Feraheza ayrı ayrı şeylerdir, onlara kendi bünyelerine uygun, özel bir armoni tatbik etmek, daha doğrusu Türk modal dizileri ve makamları için özel bir armoni tedvin etmek lâzımdır. Bunun için de her şeyden önce kilise tonları modal armonisini çok iyi bilmek gerekir. Bu arada gene şunu da unutmadan hatırlatalım ki Türk halk ezgileri arasında mürekkep makam dediğimiz cinsten bazı çifte tonlardan yaratılmış olanlar da mevcuttur. Bu suretle tek olduğu kadar çift tonlu makamları da üniversal bir metotla anlatmanın yolunu aramak, bulmak zorundayız. Bu tip çift tonlar içinde yaratılış ezgilerin armonizasyonunda onların modal karakterleri daha iyi belli edilmektedir, elverir ki armonizasyonu mantıklı yapılmış olsun.

Aynı konuda seri yazılara son vermeden önce gene bu konu ile ilgili başka bir bahse daha temas edeceğim: Genel müzik bilgisinde armonik yönden altıere etmek eski teoriye göre hatta tonların esas karakterlerini bozmaksızın dizinin bazı derece'lerinin yarım ton tizleştirilmesini veya pesleştirilmesini ifade eder. Majör'de ikinci derece yarım ton tizleştirilebilir veya pesleştirilebilir: (Do, re diyez, mi, fa, sol, la, si, do) gibi.

Majör'de dördüncü derece yarım ton tizleştirilebilir: (do re, mi, fa diyez, sol, la, si, do) gibi. Majör'de altıncı derece yarım ton pesleştirilebilir: (Do, re, mi, fa, sol, la bemol, si, do) gibi.

Minör'de ikinci derece yarım ton pesleştirilebilir: (la si bemol, do, re, mi, fa, sol, la) gibi. Minör'de dördüncü derece yarım ton tizleştirilebilir ve pesleştirilebilir: (La, si, do, re diyez, mi, fa, sol, la) (la, si, do, re bemol, mi, fa; sol; la) gibi...

Minör'de altıncı ve yedinci dereceler yarımşar ton tizleştirilebilir: (La, si, do, re, mi, fa diyez, sol, la), (la, si; do, re, mi, fa, sol diyez; la) gibi. Bunlardan altıncı derecesi yarım ton pesleştirilmiş olan dizi Korsakow'un suni Armonik majör, Orta Avrupalının Moll Dur dediği minör majör dizidir. Çekçe Pazdirek müzik sözlüğünde bu dizi için şöyle denilmiştir: (Moll Dur dizi

İncelemeler :

HAYVANI TAKLİT EDİCİ OYUNLAR

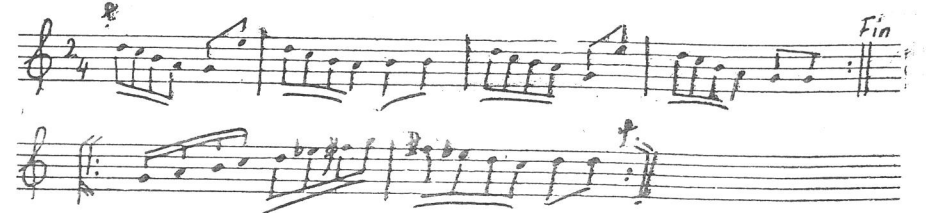
Yazan: Prof. Mahmut R. GAZİMİHÂL

Danslar tarihinde her ülkenin kendi iklim hayvanlarını taklit edici çeşitli halk dansları anlatılır. Bizdeki emsal bilâkis henüz bütünüyle ne tanınmış, ne de derlenip tarif edilebilmiştir. Bu konuda sütunları - mızda muhtelif yazılar çıktı. Fakat yete - rince ilgi çekemediğimiz anlaşılıyor. Yurt Oyunlarını yaşatma tesisinin seminer toplantılarından birinde bazı Karadeniz horan figürlerinde hamsi balığı ürpertilerinin taklidi ihtimaline eski dostum bir profan dinleyicinin itiraz ettiğini haber aldım. Her sezgi ilimde bir ihtimal ve faraziyeye yol açabilir; arayıp dinlemeden itiraz ise profana yakışır. Bilim adamı, emsâl sayar; pro - küçük altılı aralığı ile tam majör olmak - tan uzaklaşmış armonik minöre yaklaşmış - sa da büyük üçlü aralığında dolayı da tam minör olamamıştır, ona Armonik majör demek en iyisidir). Bu, tanpere olarak bi - zim basit Suzinak dizisidir. Dördüncü dere - cesi yarım ton tizleştirilmiş armonik minör dizi (Neveser) , dördüncü derecesi yarım ton pesleştirilmiş olan da (Saba) dizisi olu - yor.

Yazılarımızda basit Suzinak dizisi üze - rinde çok söz geçti, bu halk müziğimizde çok kullanılan Karcığar, o nisbette çok ol - mamakla beraber gene de pek az kullanı - mıyan Hüz zam tipi dizilerin, Avrupalıların da anlayabilecekleri şekilde izahına imkân sağlamış olmasında da o sayededir ki kar - cığar için Moll Dur'un ikinci derece dizisi

MEHMET TURAN BARI

BAYBURT

NOT: Geçenlerde tanınmış Macar müzik bilgini Szabolcsi Bence'nin yazdığı (Bela Bartokun Hayatı) adlı eserin geçmesini okuyordum, değerli yazar bu eserinde bir ara eski modlardan bahsederken bizim Acemli

fan, indi konuşur; konuya ait imkânın yer yüzündeki şumülünden haberi bile yoktur ve olamaz.

Trabzonlu öğretmen ve folklorcu arkadaşımız Hamamzade İhsan merhum "Ham - sinâme,, (İstanbul 1928) adlı kitabının "Mu - sikiyat ve raksiyatta hamsi,, (S. 64) baş - lıklı bir makalesini şen şen şöyle bitiriyor:

"Hal-i seferide denizlerde, melâf-i raksiye yollu enva-i iltimâat ve teneccümât ile gösterdiği evzâ-ı günâğın; nümune nü - may-ı çarlistondur. Saydı sırasında; bâdes - sayd, hattâ vakti hazaride karalarda sūzan ve pūryan olurken de cest-ü çâlâk raksan ve peran olmak bu mahlâk-ü garîbe has

Hüz zam için de gene Moll Dur'un üçüncü derece dizisi demek imkânını kazanmış bu lunuyoruz. Basit Suzinak âdeta esas dizi, Karcığar onun birinci, Hüz zam da ikinci çevrilmiştir. --renversement --

— Alois Haba'ya göre iyoniyen, yani do majör dizi esas ama dizi, doriyen onun bi - rinci, frijiyen ikinci lidyen üçüncü mixo - lidyen dördüncü, eoliyen beşinci, hipofriy yen de altıncı çevrilmiştir. —

Çıkıcı şekilde Basit Suzinak dizisine Türk halk müziğinde rastlamak güç olmuş - tur, aşağıdaki örnek Mey sanatçısı Bay - burt'lu Bin Ali Selman'ın (Bayburt'un aslı Mehmet Turan barı budur) diye söylediği bar ezgisidir ki ikinci kısımda çıkıcı Suzinak dizisi açık olarak kendisini göstermektedir.

Nikriz'e benzer dizi için şöyle bir ifade kul - lanmıştır: (İçinde esas unsur olarak triton - un lidyen dördlülüsünün bulunduğu artmış dördlülü ve küçük yedlülü tabii akustik dizi) işte bir izah tarzı daha. -- H.B.Y

mazhariyetlerdendir. Hele hangi bir sâz-ı sâ-mianüvazın sonu hep onun yâd-ı dil âra-miyle müsekki-ül hitamdır. Hamsi, ağır-aksak gibi sâkin ve âtil havalardan, beyatı gibi peszinde mevalardan hoşlanmaz. Onun bahsi hep hurûşan nağamat ile yek âvaze ve daima gül gibi ter-ü tâzedir. Bunun için de "curcunât-ı musikiyede,, ihraz-ı makam eder ve daima onu tezkâr eden ilm-i edvar nice ahenkte hep böyle şevkaa şevk par-caları pirayedar olur:

"Hamsi koydum tavaya
Başladı oynamaya
Baktım hamsi kalmamış
Başladım ağlamaya ,,"

Hamamizade'nin ince sezgisi ve he-men haklı bulmuş olduğumuz istintacı bu-rada bitiyor ki, kendi bir kitabında zarurî bir ilgilenişle hemen bahis konusu etmiş-tim (1928). İstedığı kadar yadurgasınlar, bu sezgi bir görüşten mülbemdir: Horanlar denizci oyunlarıdır.

Hamamizade'nin üstte verdiği türküyü ben 55 yıl önce İstanbulda tanınmış türkülerden olarak çalıp söyledim; herkes de bilirdi.— Müteveffa Macar türkoloğu Ku-noş yurdumuzda gençken derleyip 1899 da neşrettiği 5 dörtlülük Karadeniz nazmında aynı şeyi yazmıştı :

Trabzon'dur yolumuz
Akçe görmez elümüz
Bu yıl hamsi çıkmazsa
Neye varur halümüz

Hamsi koydum tavaya
Başladı oynamaya
Geldim baktım hamsi yok
Başladım ağlamaya

Son 2 dörtlülükten birincisini Evliya Ce-lebi 300 yıl önce bir iki kelime farkıyla yazmıştı. (Seyahatname, C. II, s. 92). Ben buhları 33 yıl önce hatırlatmıştım! Mâni ir-ticalleri ibzali doğu Karadenizlilerimiz için su içmek kadar kolay ve hamsi yakamoz-ları kadar bereketlidir; fakat, onlardan ni-cesi işte böylece yüzyıllar aşarak yaşamış ve yaşayacaktır. Evet, hamsi tavada bile oynar... sevenine örnek olabilir; sevilmis dörtlülükleri onlar yaşatır.

Erzurum havalisinin Turna Barı Ta-vuk Barı gibi oyunları meşhur surette hay-vanı taklitçi oyunlardan örneklerdir. Bir

başkaları hakkında aynı yolda hemen ka-rar verilemiyor.

Belirli tarihte çıkmış hayvanı taklitçi oyunlarımızdan işte biri: 93 harbi yılında Sivas'ın Hüyük Köyüne çekirge baskını ol-muş. Bir oyun havasını onun yürüyüşüne göre çıkarmışlar. Bu oyun eklin biçilip de oynanır; sözleri şöyledir :

Çekirgenin özü indî yazıya
Ot komadı koyun ile kuzuya
İlahî çekirge boynun uzuya
Eğri büğrü sivri götlü çekirge .
Çekirgeyi hellemeden gelirler
Az kaldı keveni kökünden yuta.

Ellerine tenekeyi, davulları alır, onları "hellemek,, için türlü figürler yaparlar . (Hellemek, uçurmak, meselâ kuşları ba-ğırıp çağırarak kaçırmak demektir).-- Bu oyun bir erkek bir kadın birlikteliğiyle şimdi o yörede düğünde oynanır . -- Görü-lüyor ki bu çeşit, esasta çekirgeyi taklit oyunudur. Fakat mahiyette "yercil,, deni-lebilecek bir türeyiş olup, dört bir bucağa yayılmasına imkân da yoktur. Esasta ora-nındır.

"Turna Barı,, bilhassa Pasinlerin oyu nuğur, çünkü turna oraları çoğu ülkemize tercih eder. . Turna barının yercillığı böylece ezelden belirlidir. Fakat, kuş adı taşıyan her oyun yercil ve taklitçi midir? Araştırılmak ister. Meselâ "Lâçin Barı,, Kars yöremizden bir oyun olduğu halde, Denizli tarafımızda "lâçin,, sadece şahin demektir. Fars ve Arap lûgatlarına geçmemiş bulu-nan bu öz türkçe lâçin kelimesi Kağgarlı Mahmud'un sözlük divanında şahin, ve yi-ğit adam anlamlarıyla bulunduğu gibi, Türk dilinin bütün lehçelerinde de vardır; sarp ve dik anlamlarıyla keza vardır. Ayrıca "kadim bir Türk aşireti alâmetidir,, diye kaydediliyor. Kelimenin bazan şeddeyle lâççin söylendiği de olur. . Oyun adı olarak kelime en eski metinlerde yoktur. Unutul-muş (?) .

Folklorumuzda: Lâçin Barı adıyla yi-ğitlik mi, şahin kuşu mu, voksa adı geçen Türk oynamağının damgası mı yaşatılmak istenilmişti? Buraları belli değil.

"Lâççin bana,, (bazan Laççibana) adlı tekerrürlü bir oyunun tarif izi elimizdedir . Fars'ta, Hınıs'ta, hattâ sınırımız dışından Kerkük göreneklerine kadar izi yaşıyor :

Araştırmalar :

HIZIR VE ÂBİ HAYATIN YERİ HAKKINDA

Yazan: Cahit ÖZTELLİ

Hızır hakkında Doğuda ve Batıda ol - dukça geniş incelemeler yapılmıştır. Ayrıca Türk halkı arasındaki inanışlar üzerine de epeyce derleme vardır. Bunlar hakkında İslâm Ansiklopedisinde (c.1) biri Batılı, ö-teki Türk iki bilgin tarafından geniş bilgi verilmiştir.

Hızır efsanesi için gösterilen üç kay-naktan biri olan Gilgamiş destanında, ara-nan "Hayat Otu,, bizce, Toros dağlarında -dır. Çünkü. Mezopotamyadan dağlık munta-kaya çıkış ancak, Doğu Anadolu ve Toros dağları olabilir. Gilgamiş, hayat otunu bu-ralarda aramıştır. O çağlarda bu muntaka -nın bugünkünden pek sık ormanlık olduğu bir yana, aranan ot bugün de hâlâ halkça ~~mezopotamya~~ sonuncu gurbetlilikte "Lâççinmene,, diyor-larmış (Yiğit benimdir gibilerde) .

Doğumuzdaki Laççibana oyunu eski fazlasıyla sadedir: Sol ayak bir geri kırılı-larak baş parmak üstüne dayanır; bir de ileri, gözün baktığı yöne yerleşir. Eski vaziyete gelirken de yandan fırlanır. İkinci seferinde sağ ayak geriden fırlanıp tekrar yerine gelir (iki kere); sol ayak parmak ucuna dayanarak dizler kırılır. Edinebil -diğimiz tarif, epey tekrarlanıp süren bu adımlardan ibarettir. Beyitleri (adı gibi) türkçe olmakla beraber, aralarda her ne -dence "kürtçe,, dedikleri ağızdan farsça kırması sözler de tek tük geçer. Sözlerin ta-mamını sâde edemedik.

Erzurum, Bitlis, Diyarbakır halkı bu (Hakkâri gibi) güney doğu oyunlarını ka-ba bulup batı ve kuzey Anadoludan gele-bilmisleri kendi yerde oyalalarıyla denk tutarlar! Şu halde Lâçin Barı ayrı bir il -gilenişle aramı incelemek ister. Lâçin ku-şu yurdumuzun her yönünde bilinmiş fa-akat onun adını taşıyan oyun yalnız doğu -muzda tanınmıştır. Bir taklit oyunu mu -dur? -- Orası da meçhul!

En eski türkçede "L,, ile başlayan ke-lime o kadar azdır ki, Lâçin kelimesinin istisnai derinlik ve yaygınlığı ayrıca dik-kate değer. Türkçe sözdür.

Horan'ın titreme figürü ancak hamsi -ler denizinin yakarında bulunabilirdi.

bilinmektedir. Toroslarda sekiz yüz ile bin metre arasında bir ot vardır ki bu ot keçi ve koyunlara yedirildiği takdirde o yıl faz-la döl alınır. Yani, bu ot bir nevi "Hor -mon,,dur. Bu otu konar - göçer Yörükler pek iyi tanırlar ve her yıl sürülerini bu çevreye sürerler. Bu otu yiyen hayvanların dişleri altın ile kaplanmış gibi olur, uzun zaman rengini muhafaza eder. Buna kendim tanıklık ettim. Ayrıca kaynatılarak insanlar tarafından içilir ve em yaşlılarda bile ateşli bir gençlik sağlar.

İşte, Gilgamiş'in aramağa gittiği ot bu olmalıdır. Yapılan araştırmalar Hızır ile İlyas'ın bulunduğu 'Mecmaalbahreyn'in ne-resi olduğunu kesin olarak bildiremiyor. İslâm Ansiklopedisinde bir faraziye varsa da tahminden ibarettir. O çağların dar dünyası düşünülürse ve efsanelerin verdiği bilgi gözönünde tutulursa, dünyanın son sınırı Kafkas dağlarıdır. Buna göre, o çağların in-sanı için Toroslar ve Bingölller uzak yerler-dir.

Bizim, bu yazıdan istediğimiz, bu gibi tartışmalara girişmek değildir. Ancak eski-lerin de bu mesele üzerinde durmuş olduk -larını gösteren bir belgeyi yayınlamak -dır. Yazma kitapların arasında bulunan bir "Mecmua,,da bu mesele hakkında bir ya -zıya rasladım. Günümüz araştırmalarına dünkülerin düşüncelerini bildirmesi bakı-mından değerli bulduğum yazıyı aşağıya alıyorum. Mecmuanın onaltı ile onyedinci yüzyıllar arasında yazıldığını tahmin edi-yorum .

(Malûm ola ki, Hızır'ın isminde ve ne-sebinde on dört kadar rivayet olup cümlesi za'f olmağın, hikâyet olunmayıp "Tefsiri Libab"da Hızır'ın Resul-i Hazret-i Musa'nın bulunduğu Hızır olup ismi "Belyâ bin Mel-kân"dır, deyüp, bazıları Beni İsrail neslin -den idi deyüp, bazıları padişah-zâde olup , terk-i dünya etmişti, dediler.

Şahih-i Müslim'in İmam Nuri şerhin de, Hızır aleyhisselâm, İbrahim zamanında , yahut sonra gelüp ismi (Bekyâ bin Melkân bin Fâlig bin Âbir b. Şalih b. Okhased b. Sâm b. Nuñ).

Buna Hızır dedikleri, oturduğu kuru toprakta filhâl sebze (yeşillik) bittiği için-

DADAŞ, KIYAFETİ VE BARLAR

Yazan: M. Naci TOPÇUOĞLU

dür, deyü "Sahih-i Buhari'de bir hadis-i şerif mervidir. İttifak-ı ulemâ üzere, halî hayatta olup ekser nâsa görünmeyüp, âhir zamanda vefat eder. Meşayih-i kibar ile bazı sulehâ avamla takaza ve tamam mülâkatları ve envâ hâlât ve muamelâtları ve emâkin-i şeife ve mevatin-i münifede görünmesi, hususâ deryada necat için, fer-yada irişilmesi beyne'l-cümhur müttetik-aleyhtir, deyü mezkûrdür.

Kiyamete karip Kur'an-ı azimüşşan dünyadan ref, olunduktâ vefat eder. üs- Sagir İmam Süyuti'de Hızır deryada ve İlyas karada olup, Sedd-i Yecüc katında her gece ikisi buluşup ve her sene hac ve ümre idüp, Zemzemden içüp gelecek seneydek asla yemek ve içmek vaki olmaz, deyü hadis-i şerif vardır. "Rebi-ül Ebrar, da Hızır ile İlyas her gece Sedd-i Yecüc'de buluşup hifz ve herâset edüp bu ikisinin yedikleri kerefes. (kereviz) ile menüşer (?) dir.

Bazı muteberanda Hızır "Mecmaalban-reyn"de nurdan bir minber üzerinde oturup emr-i Hak'la cemi' hayvanat ana musahhar olmuştur, her sabah ve ahsam ana ervah dahi arz olunur, deyü Kâab'dan mervidir.)

Şimdi, Evliya Çelebi'nin Bingöl dağında gördüğü ve işittiği olaylara bir göz atalım :

(Bingöl - Bingöl derler amma nice bin göldür. Bu göllerin bazılarının hassaları : Kuş gölü; bir avcı bir kuş tutar, boğazlayarak bu gölde yıkarken kuş hayat bularak göle dalıp kayboldukta, bi emri Hüda, etrafından bin göl çıkar, hangisi hayat gölüdür, bilinemez; onun için Kuş gölü derler.)

Evliya, bundan sonra birçok göllerin hassalarını sayar. Bunlar içinde, avratlarını girip semiz oldukları, çıkıp doğururken acı çekmedikleri (Harem Gölü); yıkananların her cihetle kuvvet bulup cımaa iktidarı artan (Er Gölü); baliğ olmamış bir masumun üç kere yıkamak suretiyle kılı olduğu (Kıllı Göl); sara tutanların içtikte ya kurtulduğu ya da öldüğü (Manarmak Gölü); içenlerin cüzamdan halâs olduğu (Miskin Gölü); yedi kere için hiçbir derdi kalmadığı ve tendürüst olduğu (Aynülhayat Gölü); içindeki balığı yiyenin çok cıma edici olduğu (Buz Gölü); için hatunun hamile kalıp, cıma dahi leziz olduğu (Hatun

Gölü); içinde altın ve gümüş cevheri bulunan, almak için girenlerin boğulduğu (Kasem gölü); kulları düşüren, yemeğe katıldığı zaman çok leziz kılan göller vardır. Ayrıca Evliya, bu göllerde olan balık hiç bir gölde yoktur, diye sözü bağlıyor (Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Reşad Ekrem Koçu, üçüncü cilt Semih Lûtfi Kıtabevi, 1944, s 54-55.)

Ayrıca, Evliya Çelebi, Bingöl dağlarındaki otlar için şunları söylüyor, ki bizim yukarıda söz konusu ettiğimiz otu haber veriyor: (Nice çeşit ot ve nebatları olduğu gibi kımya otu dahi vardır. Nice kere binlerce koyunların dişleri altın ve gümüş gibi cilâlı görünür.)

Başka bir rivayete geçelim: Köroğlu hikâyesinde şöyle bir bölüm var: (Kör, oğlu ile tayları alır; memleketten çıkar, Aras nehrine kadar giderler. Orada Bingöl'den incek olan üç köpüğü beklerler. Babası, Ali'ye (Köroğlu'na) köpükler geldiği zaman haber vermesini tenbih eder. Köpükler gözlerini açacak, ve ona, intikamını alabilmesi için istediği gençliğini geri verecektir.

(Köroğlu köpüklerin geldiğini görür görmez, babasına haber vermeden onları kendi içer; babasına köpüksüz su verir. Kör baba bunun farkına varır.. Gerçekten, Köroğlu'ya efsanelerin Âbıhayat'ın kaynağı diye anlatılan Bingöller'den inen bu üç köpükten biri yiğitlik, biri şairlik, biri de ebedi sağlık getirmişlerdir.) (bakınız: Pertev Naili Boratav, İzahlı Halk Şiiri Antolojisi, s. 215).

Şimdi de pek yeni ve yerinde derlenmiş bir halk söylentisini verelim: Köroğlu, uşağı ile ava gitmiş. Vurduğu kuşu uşak yolmuş, gölde yıkamış. Bir de bakmış ki kuş havalanmış, uçmuş gitmiş. Akşam vardıkları köyde bu suyun Âbıhayat olduğu sonucuna varılmış. Ertesi sabah gölün başına koşmuşlar, bir de ne görmüşler göl bir iken bin olmuş. Aradıklarının hangisi olduğunu anlayamamışlar. Bu Hızır'ın içtiği su imiş. (bakınız: Ali Rıza Önder, Yaşayan Anadolu Efsaneleri, s. 23, 1955).

Biz burada Gilgames'in Hayat otunu aradığı yer olarak kuzey Anadolu, özellikle Bingöller ve Toroslar olduğunu tahmin ettiğimizi belirtmek istedik. Gilgames'in yaşadığı yer olan Mezopotamya'ya en yakın ve dağlık yer olarak buralara gitmesini en kuvvetli yer o-

Millî Mücadelede Kurtuluş hareketinin öncülüğünü yapmış olan DADAŞI kısaca ifade edersek; DADAŞ: "Haksızlığa boyun eğmiyen ve haklı olduğu davâlarda hiç kimseden korkmayan, ölümü düşünmeksiz her tehikeye pervasızca atılan ve dedelerinin emanetini iyi muhafaza eden ve taşıyan Erzurum delikanlısıdır".

Dadaş, örf ve âdetine bağlı, mert ve cömerttir. Fedakâr, vefakâr ve hürmetkârdır.

Dedelerinin ve babalarının millî oyunlarını benimseyen, şimdiki çalışmalarını maziden alan ve halen de idameye çalışan güzide zevâtin, Merkezi Erzurum'da olmak üzere kurduğu "ERZURUM HALK OYUNLARI, HALK TÜRKÜLERİ DERNEĞİ" Erzurum folklorunu tanıtmaya yolunda mesai sarfetmektedir. Derneğin çalışmaları Klâsik Türk Musikisi, Halk Türküleri ve Millî Oyunlara inhisar etmektedir.

Dadaşın kıyafeti üzerinde duralım. Dadaşın kıyafeti: Çepken, Yelek, Zığva, Kuşak, Yemeni ve Serhatlıktır.

ÇEPKEN: Bugün kullanılmamaktadır. Eskiden caket yerine giyilirdi. Milletlerarası festivallerde bilhassa giyilir.

YELEK: Kolsuz, kaytan işlemeli bir nevi yelek olup, çepken altına giyilir. Üzerinde kıymetli tarihi hatıraları havi motifler bulunur.

ZİĞVA: Yukarı kısmı bol ve kırmalı, arka kısmı koç boynuzu gibi sarımsak bir nevi şalvardır. Paça kısımları işlemelerle ve yan çizgileri ise kaytan işlemeli olup rengi lâciverttir.

KUŞAK: Zığvanın üzerinden ananevi şekilde bele sarılır. Meshur TRABLUS şalıdır. Bu olmadığı takdirde tarihi Horasan şalı kullanılır.

arak buluyoruz. Bu yerlerin, bugün de olduğu gibi, o çağlarda da efsaneleşen hassaları yaşamış olmalı ki bu efsane daha o zamanlar doğmuştur. Ve zamanla değişik din ve gelenek etkisiyle Hızır efsanesi meydana çıkmış, bu arada Türk gelenek ve edebiyatına çeşitli motifler vermiştir. Bu konuda daha geniş bilgi için İslâm Ansiklopedisine bakılmalıdır. Ayrıca, Etnografya dergisinde Kemal Gün-görün Hızır hakkında halk inanışları üzerine bir araştırması vardır (sayı 1).

YEMENİ: Makösen şeklinde ayağa giyilen, yalınkat, hafif yumuşak ve ses çıkarmayan bir nevi ayakkabı olup, topuksuzdur. Rengi siyahtır.

SERHATLIK: Meşinden yapılan bu kemer kuşak, bele sarılır. Gözleri mevcuttur. Dadaş kehribar ağızlığına, gümüş tabaka-sını, gümüş bir köstekle boynundan asılı saat ve mendilini koyar.

Dadaşın kıyafetinde (Kolunda) Pazu-bent de bulunur. Oyunda çalgı, zurna ile davuldur.

Erzurum millî oyunları iki kısımda mütalâa edilir.

1 — Barlar (Toplu halde) 2 — Tek oyunlar.

Tek ve toplu halde oynanan barlar erkekler tarafından oynanır.

Kadın oyunları daha ziyade köylerde kendi düğün ve topluluklarında oynanmakla bilhassa Erzurum'un Tortum, Oltu ve Şenkaya kâzalarında gelişmiştir.

BAR: Bu kelimenin ifade ettiği mana çok büyüktür.

Bar, Erzurum kahramanlık menkıbelerinin açık bir tezahürüdür. Bar, millî ve ananevî bir rakştır. Barın beşiği Köşk'tür. Dadaşlar dedelerinin mirası olan Barı Erzurum'un Köşk mevkiinde öğrenirler. Bu tarihi gelenek, hususiyetinden hiç bir şey kaybetmemiştir. Her pazar mesire yeri olan Köşk'e, halk akın eder. Dadaşların gururla seyrederek Bar başlayınca nazlı kavaklar sıradağlara döner, sanki başı du-mana gömülü Palandöken size doğru gelir. Bir baştan başa, bir yiğitlik ve mertlik destanıdır. Ahlâkı, zerafeti ve ölçülü hareketleri oyunu ve oynayanları birer destan kahramanı yapar. Lâcivert zığları, beyaz min-tanları, gümüşlü hancerleri, sal Trablus kemere sokulmuş gümüş köstekleri, boynundan aşağı indirilmiş, elde sallanan ipek be-yaz mendilleri bir millî kültür hazinesidir.

Bugün yasayan onbes oyun vardır. En çok onu oynanır. Oyuncular yarım seklinde dizilirler. Davul - Zurna da ortada yerini alır. Bar tutanların başını çekene BAR-BAŞI, ikincisine KOLTUK, diğerlerine STRALAR en sonundakine POCCİK denir. Barları şöyle sıralayabiliriz :

Başar, Sakma, Asırma, İkinci Asırma, Tavuk Barı, Hoşbilezik, Hocçeri, Hoynarı,

TÜCCAR OYUNU

Yazan: Şükrü ELÇİN

Oyuncular ve malzeme :

Tüccar, Kâtip, Köyün Zenginleri: Ahmet Ağa, Süleyman Çavuş, Topaloğlu, Köylüler.

Kâtibin kalemi: toplu iğne; kâğıt: kâti- bin sırtına elleri, ayakları sarılı bağlanmış bir adam.

(Kâğıt, oyunu bilmeyen seyircilerden seçilir.)

[Oyun başı olan tüccar meydana çıkar. Yanında elinde kalem, sırtında kâğıt kâtip hazır. Seyirciler arasında köyün zenginleri de vardır.]

Oyun :

Tüccar — (Yüksek sesle, seyircilere) ar- kadaşlar! Bana bakın! İstanbul'a ticaret için gidiyorum. Sipariş verecek varsa gelsin, ya- zılsın.

(Üç ayrı yerden, yavaş yavaş, Ahmet Ağa, Süleyman Çavuş ve Topaloğlu kalkıp tüccarın yanına yaklaşır.)

Tamzara, Daldala.

Bular toplu halde oynanır. Başbardan pek az farkla ayrılan diğer barları da saya- biliriz. DİKİNE ve TEMURAĞA barları.

Tavuk barı, Tamzara, Temurağa barı, Hoççeri bunların en meşhurlarıdır.

Temurtaş Paşa'nın çok müessir bir şe- kilde Erzurum folkloruna girdiğini gör- mekteyiz. Temurtaş Paşa'nın TELLİ Nİ - GÂR isminde bir gözdesi varmış.

Köroğlu'nun da bu gözdede gözü var - mış. Almış Temurtaş Paşa görelim ne de - miş:

Demirim aşım Türk işi,

Seninle kuran savaşı.

Koy Nigârı kurtar başı

Git Köroğlu kıymam sana.

Elbet Köroğlu'nun da cevabı hazır. O da şöylemiş de neticede dayatıvermiş :

Koymam sana Nigârı Temurtaş paşa.

Tek barlara gelince: bunlar karşılıklı iki barcı tarafından oynanır. Turna Barı, Köroğlu, Hancer Barı'dır.

Köroğlu büyük kordalarla, hancer barı ise bildiği veçhile hancerlerle oynanır. Erkekliğin ve hâmetin temsilini taşıyan, tarihi kahramanlığın da birer sembolüdür.

Ahmet Ağa — (Tüccara) Ulen yarenlik (ahbab, dost) biz babamızdan at isterdik, kuzu koç isterdik. Şimdi devir o devir değil. Bizim oçlanla gelin radyo isteyip dururlar. Radyoda söz var, saz var, haber var, Düşün- düm, sonra onlara peki dedim. Yarenelik, sana zahmet, bize oğlanın dediği Ağa marka çelik altı lâmbalı bir radyo aliver.

Tüccar — (Ahmet Ağaya) Zahmet mi olurmuş. Sana âlasından altı lâmbalı bir rad- yo alırım. (Kâtibine döner.) Yaz kâtip, Ah- met Ağa'ya çelik altı lâmbalı bir radyo.

(Kâtip elindeki iğneyi sırtındaki adamın kaba etine batırır. Adam acısından iki karış yukarıya sıçrar. Bu hali gören seyirciler gü- meğe ve ellerini çırpmağa başlarlar.)

Kâğıt — (Bağırır.) Of anam! Of anam of! Yandım of!

Tüccar — (Gülmeksizin, hiçbir şey olma- mış gibi Süleyman Çavuş'a döner.) Çavuş, kahvede, bana bir elbiselik kumaş getir, A- masya'da diktireyim demistin. Söziün söz mü? Söyle bakalım, kâtip yazıversin.

Süleyman Çavuş — Yarenlik, söziüm söz. Koyu renkte bir elbiselik isterim.

Tüccar — (Kâtibine) Yaz kâtip, Süley- man Çavuş'a bir elbiselik.

(Kâtip elindeki iğneyi sırtındaki adamın önce kaba etine, sonra arkasına batırır. A - dam feryat ederken seyirciler katıla katıla gülerler.)

Tüccar — (Gülmeksizin, hiçbir şey ol- mamış gibi Topaloğlu'na döner.) Hemşehrim, sanın dileğin ne?

Topaloğlu — Bizim köroğlu dikmiş maki- nası 'etiyor. Başımın etini yedi. Aman, unut- ma! Singer bir el makinası al.

Tüccar — (Kâtib'ine döner.) Yaz kâtip, Topaloğlu'na Singer dikmiş makinası.

(Kâtip elindeki iğneyi evvelce yaptığı gi- bi adamın sırtına batırır. Seyirciler gülerler.)

Tüccar — (Seyircilere şöyle der.) Eh! Gayri gidiyoruz. Hoşça kalın.

(Kâtibi ile birlikte İstanbul'a gitmek için meydana terkederler.)

(Köylülere bir oyun oynamayı tasarlayan tüccar biraz sonra meydana yalnız olarak dö-

ARAŞTIRMALARI

ner. Etrafına seyircilerden 2-3 kişi toplanır. Biraz sonra da sipariş verenler tek tek ge- lirler.)

Birinci Köylü — Hoş geldin tüccar!

Tüccar — Hoş bulduk ağa .

İkinci Köylü — Ne var ne yok İstanbul- da. Havalar nasıl?

Tüccar — İnsanma göre. Hem yaz, hem kış.

Üçüncü Köylü — Bu nasıl söz. Dalga de- nizde olur. Geç babam geç!

Topaloğlu — Bizim makine geldi mi?

Ahmet Ağa — Yarenlik, radyo nerde?

Süleyman Çavuş — Tüccar, benim elbise- liği ver.

Tüccar — (Hepsine birden) Ağalar, beni dinleyin. İnsanın başına çok şey gelir.

(Köylüler bir ağızdan)

— Senin başına ne geldi?

Tüccar — Sormayın başıma gelenleri.

Ahmet Ağa — Ee! Anlat bakalım, ne imiş başına gelen.

Topaloğlu — Dalga mı geçiyorsun?

Tüccar — Hemşehriler! İstanbul'dan mah- aldım. Ver elini Samsun dedik, vapura bin- dik. Zonguldak açıklarında bir fırtına koptu. Gemi battı. Canımı zor kurtardım. Zavallı Kâtip boğuldu. Mallar gemide kaldı!

Süleyman Çavuş — Tüccar, bizi kandır- mağa kalkma, dolma yutmayız.

Birinci Köylü — (Tüccara) Vapur bat- saydı köy odasındaki radyodan duyardık.

İkinci Köylü — (Tüccara) Geç babam geç!

Tüccar — Vallâhi Billâhi doğru!

Üçüncü Köylü — Sus! Yemin çarpar.

(Köylüler vapurun batmadığına karar verirler. Hepsi birden kendilerini dolandıрма- ğa çalışın tüccarı yakapaça edip yere yatırır lar. Bir köylü üstüne bir kova su döker. Tü- ccar ıslanır. Halk güler .

[Amasya'nın Uygur köyünde oynanan bu oyunu İbrahim Çelebi'den tesbit ettik.]

Karakancilo Oyunu

(Geceleyin, oyuncuların başka kimsenin haberi olmadan hazırlanan bu oyun, Aralık ayının 7-19 uncu günleri arasında oynanır. Rivayete göre bu günlerde ıssız yerlerde ge- zenler ne insana ne de hayvana benzemeyen

sivri külâhlı ve uzunca boylu bir mahiûka tesadür ederler. Bunun adı Karakancilo'dur. Köylülerin hafızalarında silinmez bir iz bira- kan bu hayalet oyununa adını vermiştir.)

Oyuncular :

1) İhtiyar: Eski bir elbise giymiştir. Ba- şında beyaz sarık, yüzünde takma sakal ve efinde baston vardır.

2) Deve. Deve şekline sokulmuş bir in- sandır; sırtına semer konmuş, boğazına çingir- rak takılmıştır. İhtiyarı taşımaya yarar.

3) Ateşçi: Sivri külâhlı, uzun boylu, yü- zü siyaha boyanmış, elinde sopa, ocaktaki a- teşi karıştırmakla meşguldür.

4) Delikanlı: Güzel bir adam. Şık bir el- bise giymiştir.

5) Kız: Kız elbisesi giymiş, yüzü peçeli bir erkek.

6) Hediyeçi: Sırtında çuval vardır. Ve- rilen para, elma, armut gibi hediyeleri toplar.

7) Çoban: Çoban kıyafetinde bir adam. Delikanlı ile kızın horon oynaması için kaval çalar.

Oyan :

Vakit gecedir. Evlerin kapıları kapanmış- tır. Oyuncular evlere girebilmek için yanları- na bir kadın ahlrlar. Kadın her evin kapısını sıra ile çalar.)

Kadın — Hu Esmâ! Hu Nuriye!. Ahmet Dayı !

(Evin içinden bir kadın, sonra erkek ce- vap verir.)

Evin Kadını — Huu Kardeş.

Evin Erkeği — Kapıyı çalan kim? Gecs yarısı ne istiyorsunuz?

Kadın — Oturmaya geldim, oturmaya.

Evin Kadını — Buyur kardeş.

Evin Erkeği — Hele dur, kapıyı açayım.

(Evin erkeği kapıyı açar. Önce kadın gi- rer; ardından oyuncular eve dalarlar.)

İhtiyar — (Ev sahibine) Selâmünaley- küm.

Ev Sahibi — (İşin oyun olduğunu anlar. Cevap verir.) Aleykümselâm, buyurun baka- lım!

(İhtiyar odanın baş köşesine geçer. Ev sahibine herhangi bir hikâye anlatırken içeriye deve girer. İhtiyar ayağa kalkar. "Vay devam deyip sırtına biner. Bu sırada ateşçi odaya gelir. Elindeki sopa ile ocaktaki ateşi karış-

BARTIN GAZETESİ VE TÜRKİYE FOLKLORU

Yazan: Şakir ÜLKÜTAŞIR

Bugün Bartın'da, aynı ismi taşıyan bir gazete çıkmaktadır. Haftada bir defa çıkan bu gazete, 6 Eylül 1924 tarihinde kurulmuştur. Şu hesabça otuz yedi yıldan beri basım alanında varlığını muhafaza etmekte olan bir yurd gazetesi demektir. Evet, otuz yedi yıl bu.. Az zaman değil; emek, hizmet te asla küçüksenemez. Gazetenin daha bir çok yıllar "devamı intişarı" nı candan dileriz.

Pek şirin ve oldukça aydın bir yurd köşesinde çıkmakta olan "Bartın" ın bizzat Bartın'a yaptığı hizmetleri yakından bilmem. Amma "Bartın" gazetesinin Türkiye Etnografya ve Folkloruna yaptığı gerçekten büyük ve değerli hizmetleri çok iyi bilirim. Bu bakımdan onun adı, yalnız bizim kitap ve dergilerimizde değil, Avrupa'nın en ciddi Kültür ve Folklor dergilerinde Türkiye Folkloru ile uğraşan Garpli bilgilerin çıkardığı kitaplarda daima zikredilmiştir.

Bizde, daha "Türk Halkbilgisi Derneği" kurulmadan (1926) önce memleketimizin tanınmış bir kısım Etnografya ve Folklor araştırmacıları "Bartın" ın etrafında toplanmış, bu gazetede hakikaten değerli, geniş, süreli yayınlarda bulunmuşlardır.

Bu arkadaşlardan Abdülkadir İnan, M. Ragıp Gazimihal, Vahit Lütfi Salcı, Sadı Yaver Ataman, Ahmet Baha Gökoğlu, Ali Rıza Yalman, M. Halit Bayrı ile bu makalenin nazım yazarı "Bartın" a bu alanda bir çok yazılar yazmışlar, memleketinde folklor araştırmaları. Delikanlı ile kız horon oynamaya başlarlar. Dışardan, avludan hazin bir kaval sesi duyulur. Hediyeçi kapudadır. Ev sahibinin vereceği hediye gelinceye kadar oyuna devam edilir. Ev halkı oyuncularını ve bilhassa kız oyuncuyu tanımak için uğraşır. Oyuncularla seyirciler arasında yalandan bir kavga olur.

Böylece bütün köy gezilir. Alınan hediyeleri oyuncular aralarında paylaşırlar veya birlikte yerler.

[Oyun, Trabzon'un Çaykara kasabasına bağlı "Yukarı Hopşera" köylülü Hanefi Alkan'dan tesbit edilmiştir.]

malarının inkişafına hizmet etmişlerdir. Bir devre içinde olsa da Bartın'ın hemen her sa-yısında yer alan bu makaleler Türkiye etnografyasına, halk musikisine, halk edebiyatına, halk âdet ve inanmalarına dair çeşitli, değerli birer Folklor malzemesidir; her biri cidden önemli birer emek mahsulüdür.

Türk Halkbilgisi Derneği'nin kuruluşundan sonra da, Bartın'ın bu alandaki yayınları, aynı hız ve hararetle, daha bir süre devam etmiştir. Bizde, son 25 - 30 yıllık Etnografya - Folklor hareketlerinin gelişmesini tetkik edecekler "Bartın" ın bu neşriyatını görmeden geçerlerse, tetkikleri daima noksan kalmış olacaktır.

Bartın'da, o zaman Türkiye Etnografya ve Folkloruna dair neşriyat yapan arkadaşlardan bugün bazıları ölmüştür; onları rahmetle anarız. Bir kısmı da — bu satırların yazarı gibi — ihtiyarlamıştır; onlar da o hararetle yazı, çalışma devirlerinin zevki, milli kültürümüze yaptıkları hizmetlerin manevi hazzı ile mütesellidirdir (*).

Türkiye Etnografya ve Folkloruna dair vaktiyle Bartın'da çıkmış olan bu yazıların genişçe bir bibliyografyasını meydana getirmek çok yerinde ve faydalı bir iş olur. Hele bu bibliyografyanın "Türk Folklor Araştırmaları" na aksettirilmesi bu faydayı iki katlı yapar, kanaatindeyim. Birgün Türkiye'de elbette, Folklorun türlü sahalarında "terkibi araştırmalar" yapılacaktır. O zaman Bartın'ın bu yayınları çok işe yarayacaktır ve bunları görmemiş olmak da ciddi bir noksanlık teşkil edecektir.

(*). Bugün, gayyur ve aydın araştırmamız İhsan Hınçer, yayınlamakta olduğu "Türk Folklor Araştırmaları" ile gerek Bartın'ın ve gerek H. B. Derneğinin Türk Folkloruna yaptığı hizmeti üstüne alarak bunu başarı ile idameye çalışıyor. O da günün değerli Folklorcularını Dergisi etrafında toplamağa muvaffak olmuştur. Sa'yi meşkür ve Dergisi ömürlü olsun.

YAYGIN HURAFELER VE MENŞELERİ (*)

Yazan: Abdülkadir İNAN

En eski maddi kültürün kalıntılarını toplamak altı muhafaza ederek çağımıza kadar ulaştırdığı gibi gelenekçi insan topluluğu da en eski çağların manevi kültür kalıntılarını ruhlarının derinliklerinde sürükleyip zamanımıza kadar getirmiştir. Çağdaş kültürün en yüksek seviyesine ulaşan Batılı ulusların halk topluluklarında bu eski ilkel çağların belirtilerine şahit oluyoruz. 1924 yılının başlarında bir Fransız çocuğunun filân yerde Meryem Anayı gördüğüne bütün Fransa köylüleri inanmış, orayı ziyaret etmek için her taraftan Güney Fransaya akın edilmiştir. Almanyanın kültür merkezi olan Berlin civarında hastaları yalan yanlış tedavi eden ve onlara dua ve afsunlar öğreten Hans Chermutsky adlı bir üfürükçü "tabip" Tempelhof mahkemesinin kararıyla bir yıl hapse mahkûm edilmişti ("Morgenpost", 25 Mart 1925). İsveçte hastaları tedavi eden büyücü Enstrands Anna adlı bir kocakarın bütün İsveç halkına ün saldıran "Hürriyet" gazetesi (10 Ağustos 1961) yazıyor.

Hurafelerin umumiyetle bütün kavimlerin kabul ettikleri kitaplı dinlerin inanç ve emirlerine bulaştırılmış olduğu malumdur. Bir dinin esas talimatından bazı unsurlar başka bir yabancı din ehline pek zor geçtiği halde hurafeler, bulaşık hastalık gibi, çabuk ve kolay geçer.

Ortaasyada müslümanlara budistlerin kutlu saydıkları bir mağara "Ashab-ı Kehif" mağarası olarak geçmiş olduğu gibi Kozan Vilâyetindeki müslümanlarca takdis edilen Hocalar dağındaki pınar hristiyan Ruslarca da "Suyatoy Klyüç" (Mukaddes Pınar) olarak kabul edilmiştir. At nalını uğur saymak İtalyanlardan Türklere geçmiştir.

MUSKA VE TILSIMLAR. Her türlü muska ve tilsimlerin menşei putperestliğin en ilkel şekli olan fetiş'tir. İkel kişinin inancına göre bazı nesnelere uğur veya uğursuzluk

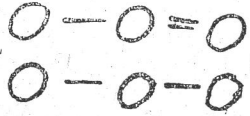
(*). Bu makale A. İnanın hazırlamakta olduğu "Hurafeler ve menşeleri" adlı etüdüünün müsveddelerinden alınmıştır. T.F.A.

bulunur; uğurlu saydığı nesneyi boynuna asar ya da yanında taşır. Bu nesne bir taş parçası, bir bitki, bir maçı boncuk, garip görünen bir böcek, kurt dişi, ayı ya da kartal tırnağı olabilir. Bu "muska.tılsım" ların hastalıklardan, nazardan, göze görünmez belâ ve kazalardan koruduklarına inanılırdı. Sonraları bu inancın daha ileri gelişme safhasında dini formüller ya da garip işaretler yazılan kâğıt parçaları eski fetişlerin yerini tutmuştur.

Eski Romalılar (Plinius'e göre) zehirlenmekten korunmak için esrarengiz işaretler yazılmış muska - tilsimler taşırlardı. Tılsım - muskaların en eski şekli Mısırlılarda bulunmuştur. Din adamları, bu muska - tılsım hurafeler, yani eski putperestlik kalıntıları ile çok eski zamanlarda da mücadele etmişlerdir. İsrail peygamberleri fetiş - tilsimleri kesin olarak yasak etmişlerdir. Ahdiatik'in rivayetine göre Yakup peygamber "ehli beytine ve yanında bulunanların hepsine şöyle hitap etti: "yanlarınızda bulunan garip tanrıları defediniz, kendinizi temizleyiniz, giyimlerinizi değiştiriniz." Onlar dâli garip tanrıların hepsini ve kulaklarındaki küpelere çıkarıp Yakuba verdiler. Yakup onları Şekim yanında bulunan çitlembik ağacının altına gizledi (Tekvin, 35 ayet 2-4). Bu metindeki "garip tanrılar" fetişler mahiyetindeki tılsım - muskalar idi. Hristiyan din adamları da "muska - tılsım" taşıma, saklama adetiyle mücadele etmişlerdir. 366 yılında toplanan Laodice dini kurultayı muska - tılsım taşınmayı yasak eden bir karar ilân etmişti. Fakat hristiyan ce-maati bu muska - tilsimlerden bir türlü vaz geçmiyordu. VIII. yüzyılda Papa II. Gregoare bu hurafe ile şiddetli tedbirler alarak seleflerinin yolunda yürüdü. Fakat halk bildiğinden, atalarından gördüğünden şaşmıyordu. Nihayet hristiyan din adamları bu hurafeye taviz vermeye mecbur oldular: Muska - tilsimlerin yerine haç, hristiyanlık sembolü olan balık resmi, "Agnus Dei" yazılı levhacıkları taşımaya tavsiye ettiler ve halkı buna alıştırdılar. Yani eski fetişizm yeni bir şekil alarak devam etti. İkel topluluklarda fetişizm cihanşümul bir kültür merhalesi olduğu için bunun kalın-

tısı olan muska - tılsımlara inanma da cihan-şümül olmuştur. Eski Çinli hekimler bu muskalara "FU" demişlerdir. Bu terimi Çinlilerden alan Budist Uygur Türkleri de muska-tılsımlara "VU" demişler. X. - XII. yüzyıldan kaldığı olan Uygur dini eserlerinde bu tılsım - muskaların suretleri bulunduğu gibi ayrıca hazırlanmış birçok tılsım - muskalar (muhtelif dini formüller yazılan tahtalar, kazıklar, ağaç kabukları) bulunmuştur.

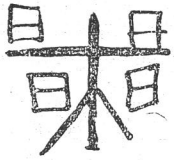
Bu uygur eserleri içinde bulunan bir kaç tılsım - muska suretlerine Alman Türkologu Müller'in yayımladığı Uygur metinlerinde rastlıyoruz. ("Uigurica II, s. 99-100). Bu tılsımlardan bazıları şunlardır:

Bu tılsımın faydası şöyle açıklanıyor:

"Bu vu etözde tutsar ad mangal bular qop kösius qanar = Bu muskayı (bir kimse) vücudunda tutarsa (saklarsa) ferahlık ve saadet bulur".

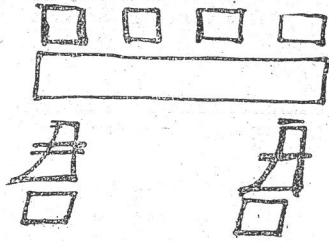
"Tişi tınlıg bu vu etözte tutsar uçuz togurur, ögrünç sevinç bular = Bir dişi canlı (kadın) bu muskayı vücudunda saklarsa kolay doğurur, rahat ve sevinç bulur."

"Qayu kişi baş ağrıg bolsar bu vu barga toqıp içsin = Bir kişinin başı ağrıyorsa bu muskayı Şaraba karıştırıp içsin."

"Bars yılın kişi bu vu tutsar uzatı uzatı manalıg bular = Pars yılı (doğmuş) (?) kişi bu muskayı saklarsa mesut olur".

Qayru kişinin yılksı öktiş ölses bu vu çapıgta yangırsun = Her hangi bir kişinin hayvanları çok ölürsa kapıya bu muskayı yapıştırırsın".

X. yüzyılda Türk Ulusu büyük bir topluluk halinde İslâm dinini kabul ettikten sonra cahiliyet devrinden kalan bu budizm ve eski Şamanizm kalıntılarını İslamiyete uygun bir şekil vererek devam ettirdiler. Doğru Türkleri Müslüman olduktan sonra Budist Türklerin muska - tılsım ifade eden "VU" terimi yerine "bitigi", yani "yazı" terimini kullanmışlardır. "Kutadgu Bilig" müellifi Yusuf Hacıp üfürük-cüllerle (muskacılarla) fen adamları tabiple - rin münasebetlerinden bahsederken şöyle diyor:

Otaçı onamas muazzim sözün

Muazzim otaçıga evrer yüzün

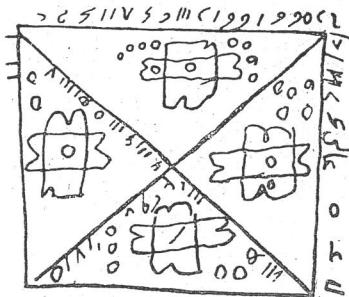
Ol aymış otuğ yese igke yarar

Bu aymış bitig tutsa yekler irar.

(Hekim üfürükçünün sözünü beğenmez, üfürükçü de hekimden yüzünü çevirir. O (hekim) demiş: "deva yese hastaya iyi gelir" Bu (üfürükçü) demiş: "Muska tutarsa - yani saklarsa - Şeytanlar uzaklaşır".

Bu budist Türklerin tılsım - muskalarıyla bizim üfürükçü hoca veya büyücülerin yazdıkları tılsımlar arasında fark yoktur.

Urfa Vilâyetinde bir araştırma sırasında emniyet memurları bir sanığın üzerindeki muska içinde aşağıda suretleri gösterilen tılsımları bulmuşlardır:

2	1	9	0	9	0	0
2	9	0	0	0	1	1
9	0	9	0	1	<	1
0	9	0	1	<	1	9
9	0	1	1	1	9	0
9	1	1	1	9	0	9
1	2	1	9	0	9	0

Müslüman olduklarını idda edip Karınca dualarıyla beraber böyle tılsımlar yazan hocaların Budist müşriklerden farkları yoktur.

İptidai fetişizm gelenekleri olan "muska - tılsım" müslüman hocaların da cahil halkı istismarına müsait iyi bir zemin teşkil etmiştir. Elmalı hüsnâyî, ayet-i kerimeleri mânâsız "tılsım" larla karıştıran büyük kitaplar yazan üfürükçü hocalar bu eski putperestlik

geleneklerini yaratmışlardır. Bu gibi kitaplardan biri 1332 yılında İstanbulda basılan iki ciltlik "Kenzül-havas" adlı kitaptır. Bu kitapta Tanrının "Rahman" adıyla şöyle bir "tılsım" yapılmıştır. (Eski harf ve rakamlarla).

7	a	m	b	Z
37	14	198	38	4
196	51	2	210	9
5	31	7	99	49
6	29	52	3	37

Buna benzer yüzlerce "tılsım - muska" bu kitapta toplanmıştır. Kitap şöyle takdim ediliyor: "Ayet-i Celile-i Kuraniye ve esma-i Şerife-i hüsnanın kaza-i hacat, teşfiye-i emraz, Celb-i menafi, keşf-i gaip, teshir-i kulub gibi hayas mübareke-i mucerrebeleri evliyay-i kiram ve meşayih-i izam Kaddese Allah esrahüm hazaratının tertip buyurmuş ve Seyfi Kati gibi tesirâtı bittecrübe tahakkuk eylemiş evd-i celilelerini ve bazı vafz ve havatim mübarekeyi cami bir eserdür".

Hurafelerin ve fetişizm kalıntılarının İslâm didine nasıl bulduğünü göstermesi bakımından bu gibi eserler kıymetli malzeme teşkil ediyorlar.

Yıllık abonesi: 10,
altı aylık abonesi: 5
liradır.
Yurd dışı senelik abone:
3\$, 1£

TÜRK
FOLKLOR
ARAŞTIRMALARI

Basılmayan yazılar
istenince geri gönderilir
Adres değiştirmelerde
ücret alınmaz.
Vakit Basımevi

Dergimizin ilân tarifesi: Arka kapak üç sütun hesabıyla on liradan altıyüz lira. İç kapaklar ve metin araları beş liradır. Özel ilânlar devamlı vordığı zaman yüzde yirmibeş indirimli tarife uygulanır. Resmî ilân ve reklâmlar kaç defaya mahsus olursa olsun indirim yapılmaz.

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden: Mes'ul Müdür: İ. HİNÇER

ADRES: Yeşildirek, Sultanmektebi Sokak No. 17 İstanbul

AHIEVRAN MAHALLESİ

Yazan: Veysel ARSEVEN

Kırşehirde, hükümet konağı ile eski halkevi (Şimdi sanat enstitüsü) binası -nın arkasına düşen bir mahalle vardır. Halk Ahievran, Ahirmen, Ahırvan der adına. Bu mahallede, aynı adı taşıyan bir cami, bir de yatır vardır. Burada Ahievran Velinin gömülü olduğu söylenir.

Halkın, Ahievran Veli hakkında köklü inanışları var. Şöyle ki; Bir genç, Hora -sandan gelip, Kırşehirde bir derici ustası -nın yanına çırak giriyor. Kırşehir o sıralarda dabakhaneleri ile tanınmış bir yer. Her yandan, işlenmek üzere deriler getiriliyor. Gel zaman git zaman ustası ihtiyarlıyor, işlerini günü gününe yetiştiremez oluyor. Çırak :

— Sen üzülmeye istediğin kadar deri al, ben zamanında yetiştiririm, sanatımı öğrendim artık diyor. Yalnız sen bana asla "yeter," demeyeceksin. Bir yandan da ham derileri, ustasının haberi olmadan, mahzene yıgıp, gizlice imal ediyor.

— Bugün işe başlayalım, dediğinde,
— Hayır, yarın başlayalım, diyerek işleri hep bir gün sonraya atıyor.

Biriken işlerin vadelerinin yaklaştığını, eldeki işlerin yapılmadığını gören usta, gelenlere karşı yalancı çıkmamak için, dükkânından ayrıyor, evine kapanıyor.

Vade güntünde iş sahipleri, dabakhane -ye birer ikişer gelmeye başlıyorlar. Usta, başına geleceklere yakından görmek için, o da kalabalığın arasına karışıp, dükkânının önüne geliyor. Mâl sahipleri :

— İşlerimiz ikmal edildi mi? diye sor -duklarında, Ahievran Veli :

— Evet, diyor ve mahzenin kapısını açarak, imal edilmiş derileri sahiplerine say -mıya başlıyor. Her şeyden habersiz usta, bu durumu görünce, dayanamıyarak atılıyor :

— Oğlum yeter, bizim bu kadar derimiz yoktu, bunları nereden buldun diye sesleniyor.

— Usta, diyor çırak; eğer ki "yeter," demeseydin. Emir burnu ile Kervansaray arasında deriden bir köprü yapacaktım.

Bu durum öteki dabakçıları telâşa düşürüyor. Çünkü imal edilen deriler, onlarınkinden kat be kat üstün. En son, Ahievran Veli ile ustasını, kendi derilerini çalmakla suçlandırıyorlar.

— Gördün mü şimdi, başımıza iş açtın,

diyor ustası.

— Sen hiç üzülmeye, jandarmalar gelince ben bir ejderha olacağım, sakın benden korkma. Ağzımdan burunumdan alevler saçacağım. O sıra sen, sırtımı okşarsın. Ben bir yılan olur, halkın gözü önünde koca -man bir taş deler, içine girer ve orada ruhumu teslim ederim. Senden vasiyetim şu ki, sen ve neslin, ömürleri var oldukça, benim türbemde hizmet etsinler.

Şih (şeyh) ünvanını alan usta ve ondan sonra gelenler de o gün bugün, Ahievran Veli camisinin hizmetkarlığını yaparlar. Meğersem, çırak, Ahievran Velinin ta kendisiymiş. Ölmeden önce de kendilerine iftira eden öteki dabakhanelere: "Dabakları tutmayın, tüm işleri ters gitsin," diye de beddua ediyor. İnkarı tutuyor ve Kırşehirde dabaklık (dericilik) denen zenaat ortadan silinip yok oluyor. Şimdi Dabaklar mahallesi denilen yer, o zamanın iş yeri imiş.

Gene rivayet edilir ki, bir gün Hacı -Bektaş Veli, Hacı Bayram Veli ve Ahievran Veli, şimdiki Ahievran değerinin bulunduğu yerde oturup sohbet ederlerken, bir ara kurbagaların vrak vraklarından rahatsız olurlar. Bunun üzerine Ahievran Veli:

— Ya mübarekler, ya siz susun, biz konuşalım; ya biz susalım, siz ötün, der. O anda bütün kurbagaların sesi kesilir. O günden beri de bu mahallede kurbaga ötmez. (x)

Gene Ahievran mahallesinde, zamanın birinde bir köprü varmış. Bu köprüünün altından geçen kız, erkek; erkek ise kız olurmuş.

(x) Sebebini bilmem ama, Kırşehirde iken, Ahievran değirmeninin yakınında otururduk. Gerçekten de bu mahallenin sularında kurbaga vardı, ama ötmezlerdi.

V.A.

KİTAP BELLETEN

Kitap sevenlerin beklediği Kitap
Belleten'in son sayısı da çıktı.
Dağıtım: Sahafılar, Elif Kitapevi
No. 4 İSTANBUL

ÂŞIK RİFAT

Yazan: M. Halit BAYRI

Merhum arkadaşımız Sadettin Nüzhet Ergün, Bektaşî Şairlerine ait, biri 1930 senesinde beş yüz sahifelik, öteki 1944 senesinde iki cilt olmak üzere yedi yüz sahifelik iki değerli eser neşretmiş olduğu halde, bu eserlerde Bektaşî, Alevî ve Kızılbaş Türk Şairlerinin hepsini tesbit etmek imkânını bulamamıştır. Bu durum, Sadettin Nüzhet Ergün'ün çalışmamasından, araştırmaçaki ihmalinden, kayıtsızlığından değil, esas itibarile bu konu ile ilgili malzemenin çok dağınık ve hatta perişan bir halde bulunmasından ileri gelmiştir. Onun için Sadettin Nüzheti tenkit etmekte hiç kimse haklı olamaz. Ancak Türk Edebiyatı Tarihi ile, hususile dini ve tasavvufî Türk Edebiyatı ile meşgul olan herkes, Sadettin Nüzhet Ergün'ün bıraktığı boşlukları doldurmakla vazifelidir. İşte biz bu kanaatla bir iki sene önce yine bu sahifelerde Sadettin Ergün'un temas edemediği Bektaşî Şairlerinden Nafia hanımın elimizdeki bir nefesini sunarak hayatını andırmak istemiştik [Türk Folklor Araştırmaları: Sayı 58, Mayıs 1954]. Bu defa da yine Sadettin Nüzhetin, eserlerine rastlayamadığı Bektaşî Şairlerinden Âşık Rifatî tanıtmak vesilesile arkadaşımızı rahmetle anmak fırsatını buluyoruz.

Özel kütaphığımızdaki yazma dergilerin birinde Âşık Rifatî'nin on iki manzumesi var. Bunların her birinde ayrı ayrı Bektaşî olduğu nu sevinçle, gururla itiraf eden Âşık Rifatî'nin İstanbullu olduğu anlaşılmaqta ise de, doğum ve ölüm tarihleri ile ana ve babasının adları bilinmemektedir. Bir manzumesinde:

İbtidadan bededelim nefese,
Nuri Baba bizi kabul eyledi;
Başlayalım yeni baştan hevese,
Nuri Baba bizi kabul eyledi.
Nasip aldım cânâ Ali Abadan,
Şükür meydan gördüm Nuri Babadan,
Hamdolsun kurtuldum şirkü riyadan,
Nuri Baba bizi kabul eyledi.

On beş sene Âşık idim o zata,
Şükür vasıl oldum bizzat sığata,
İriştirdi ol dem Âhi - hayata,
Nuri Baba bizi kabul eyledi.

Hacı Bektaş'a edelim hizmeti,

Daıma irişür bize himmeti,
Zâhirde, batında bulduk devleti,
Nuri Baba bizi kabul eyledi.

Rehber hizmetini bizlere ihsan,
Eyledi hütfedüp Ol Şahu merdan;
Rif'at şimdengeru senindir meydan,
Nuri Baba bizi kabul eyledi.

Demesinden öğreniyoruz ki, Âşık Rif'at, Bektaşî tarikatine girebilmek için onbeş yıl gibi uzun bir müddet. Çamhca Bektaşî tekkesinin şeyhi Nuri Babanın arkasında dolaşmak zorunda kalmış, onun ilgisini ve iltifatını beklemiştir. Âşık Rif'atın:

Onbeş sene âşık idim o zata
Şükür vasıl oldum bizzat sığata.

Demesi bu gerçeği çok kuvvetle isbat ediyoruz. Nihayet Nuri Baba, Âşık Rif'atî müritleri arasına almak kararını vermiş, Eyüplü Hacı Hamdi denilen birinin rehberliğinde şâir, Nuri Babadan nasip almıştır. Bu keyfiydi. Âşık Rif'at, şu manzumesinde arkadaş nakli hikâyeye etmektedir:

Nuri Babamızdan nasip almağa,
Sana rehber kim olacak dediler?
Dergâhına yüzün sürüp ölmeğe
Sana rehber kim olacak dediler?

Fakirim rehberim eğer sorarsan,
Hacı Hamdi diyüp de sen ararsan,
Senti Eyüp civarında bilürsen,
Senti gelüp ol bulacak dediler.

Adab üzere abdest aldırıldı bana,
Erkân üzere namaz kıldırıldı bana,
Rehberim Hak yolun bildirdi bana,
Çrağlar hep uzayacak dediler.

Ol demde hep varlığımın geçirdi,
Anda Kevser Şarabını içirdi,
Mıracımı kutlu olsun dedirdi,
Can kardeşler hep kanacak dediler.
Babam erçeyledi sazanelere,
Sundurdu sakiler hem erenlere,
Rif'at şükreyledi anda pirlere,
Bu devramı çok anaçak dediler.

Âşık Rif'at, Bektaşî tarikatına girdikten sonra onun bu hareketini beğenmeyenler, hatta yanlış ve çirkin bulanlar ve aleyhinde söyleyenler olacak ki, şâir bu gibileri susturmak niyetiyle şu manzumeyi ortaya koymuş:

2537

Efsaneler ve İnanışlar :

GEMEREĞİN KURULUŞ EFSANESİ

Yazan: M. Güner DEMİRAY

Eski zamanlardaydı, çok eski zamanlarda. Gemerek topraklarında tek bir insan yoktu. Bombostu koca ülke!

Dağlar ağaçlarla doluydu. Öyle ki, iğne atsan yere düşmezdi.

Düzlük sazlarla kaplıydı, Sazlar bu toprakları ekin gibi örtmüştü. Yelde dalga vururdu sazlar.

Arada bir sazlık arasında kara bataklıklara rastlanırdı. Çamur kokardı, batac kokardı buralar.

Ağaçlar, sazlar, bataklar koynunda göz görmez, kulak duymaz hayvanlar yaşardı.

Bir çok vahşi, yırtık sesler duyulurdu bu elde. Gökler yerler birbirine geçerdi. Sarsırdı yerinde dağlar.

Günü gün, yılı yıl kovaladı, Uçup gitti zaman, Saz saziken, ağaç ağaç iken sararıp soldu. Bir kuraklık başladı toprakta.

Uzadı yıllar. Kuru toprak yeşile boyandı. Can aldı kara yer. İşte bu ak zamandıydı, İnsanlar türediler. Öyle türediler ki, yer yetmez oldu.

Ak zamanın ak çağlarıydı işte! Uzak diyarlardan Abdoğlu adında bir boy gelip sazların kenarına konakladı. Otaklar kuruldu. Deveden camızdan, aygırdan kurbanlar kesildi. Sazlar çalındı. Nakışlı halılar yer üzeri serildi. Şavklar göklere direklendi.

Zaman yığıldı. Boy beyleri bu toprakları çok, pek çok beğendiler. Otaklar silindi, ker-

Sofî beni sakın ta'netmeyesin,
Hak Muhammet Ali yoluna girdim.

Niyazım sorarsan zahiri hatin,
Hak Muhammet Ali yoluna girdim,
Tarihi Nazenin haktr, doğru yol,
On iki imama bulursun vusul,
İmam bilhak Cafer Sadık mezhep ol,
Hak Muhammet Ali yoluna girdim.

Benim pirim Hacı Bektaşî Veli,
Balım Sultan gerçek er nuri Ali,
Rumeli fatihi Şah Seyid Ali,
Hak Muhammet Ali yoluna girdim.

Gaflet uykusundan uyarup canım,
Can gözümlü açup buldum imanım,

pişten, ağaçtan, çalıdan çırpıdan damlar yapıldı. Topraklar genişti, otlaklar boldu. Hayvan çoğaltılar. Sular çoktu, Bahçe ektiler, Tarla yeşerttiler. Av avlayıp, kuş kuşladılar.

Zaman yürüdü geçti. Bu sıradaydı. Beyler yiğitleri ile savaları çıktılar. Kadınlar tarlaya gittiler. Yalnız eve bakan bir kadın kalmıştı. Kadın aş pişirmiş, yağ eritiyordu. Tak tak kapı çalındı. "Kim o?" demeden kadın açtı kapıyı. Bir baktı, bir bayıldı, Gördü, gördü ki ne gördü. Ağzı kapı gibi, gözleri cadı gibi, burnu direk gibi, tüyleri diken gibi, boyu cerek gibi, ayakları terek gibi dağ deviren bir yaratık! Ne ayıya benzer, ne ite! Kadın korktu, yüreği ağzına geldi. Bir durdu, bir düşündü. Usunu kurcaladı. Usuna geleni yaptı. İçeri aldı bu yaratığı, Yüzüne güldü, arkadan kuyu kazıdı. Döndü dedi ki:

— Otur, yağ eritip, bala batırıp yiyelim! Sevindi koca yaratık. Keyfin bini bir paraya. Sonunun ne olacağını düşünmedi. Yağ bekledi yiyelim, diye. Geldi yağ kızgın kızgın, döküldü üzerine. Yeri göğe katarak, tozu du-man ederek, havlayıp ağıyarak ormana daldı. Kurtuldu kadın.

Beyler geldi. Sordular soruşturdular, kadin ahlattı, onlar dinlediler. Dinledikçe küplere bindiler, ah burağa olsaydık dediler. Gemereği kurdular.

O günden sonra Gemereğe girmeye ne o yaratık, ne de başkaları cesaret edemedi. Gemerek te büyüdüğü büyüdü, gelişti.

Zahirde, batında derde dermanım,
Hak Muhammet Ali yoluna girdim.

Babam dedi rehberime Rif'atin,
Aşkın kemendini boynuna takın;
Hak ile Hak olsun hem vakti yakın,
Hak Muhammet Ali yoluna girdim.

Çamlıcadaki Bektaşî tekkesi şeyhi Nuri Babadan feyz almış olduğuna bakılacak olursa, bir manzumesinde "Hafız" olduğunu da söyleyen Âşık Rif'atin, on dokuzuncu yüzyılın son ve yirminci yüzyılın ilk senelerinde yaşamış olduğunu kabul etmek lâzım gelir.

4.7.1957

Saz Şairleri :

POSOFLU MÜDAMI

— I —

Yazan: Dr. N. R. BALCIOĞLU

TANIŞMA :

Bundan takriben yirmi yıl kadar evvelidi. Türk folklorunu mahallinde tesbit etmek gayesi ile çalışmalarına başlamış, hem ziyaret hem ticaret kabilinden ana yurdum olan Ardahan gelmiştim.

Mevsim kıtı. Hem de hürmetli kişilerden biri idi. Hatta bazı seyahatlerimi kızakla yapmak zorunda kalıyordum.

Bir gün tamdik, bildik kimseler Doğu a. nadolunun yaşayan ve kuvvetli şairi Sabit Müdaminin beni görmek istediğini haber verdiler.

Üstadı ilk defa Ardahan Orta Okulunun öğretmen odasında gördüm. Kısaya yakın orta boyda şişmanca ve gayet neşeli bir zattı.

Tıpkı eski bir ahbab gibi kısa bir zaman da anlaşarak, halk sanatından cinlerden perilerden, masallardan konuşmaya başladık.

Aradan zaman geçti. Davet edildiğim bir düğünde şairle yeniden karşılaştık. Bu arada bana bir hayli de sitem eeti.

— İstanbulda, Ankarada hatun sevdalarını, sinema sermayelerini allayıp pullayan mürekkeplerden artarsa biraz da halktan yazınlar, eldekiler gidiyor yerine gelen de yok..

Dedi, Güldük, gülüştük, işi şakaya boğduk, mevzuu orada bırakıverdik. Saham yaşayan şahısların eserlerini bir araya getirmek değil, elimizden çıkıp gitmekte olan halk sanatını derlemektir.

Onun için şairimizin sitemine pek alınmadım. Maraş, Antep, Kilis, Urfa taraflarına gittim. Oradan Antakya ve Halep yakınlarında bir müddet daha çalıştıktan sonra Artvine geldim.

Posoflu Sabit Müdami ile aradan hayli yıllar geçtikten sonra yeniden karşılaştım.

Zaman sanki onun yüzüne, sesine elini dokundurmadan adeta korkmuştu. Fakat gözlerinden geçirmekte olduğu hastalık manevi yatını hayli sarsmış ve hatta bir ara hayatından dahi ümidini kesmiş, son derece bedbinleşmişti.

Artvin Devlet Hastahanesine yatması için kendisini zor ikna ettik.

— Doktor ilişme bana, Pirim burada eceline kavuştu. Yaşım geçkin değil kıyma bana..

Diye bir hayli direndi ise de, ecelin eşsiz şair Merhum Huzuri Babayı elimizden aldığı Artvin Devlet Hastahanesine şairi yatırmaktan başka çare yoktu.

Görmesinin mühim bir kısmını kaybeden gözleri, onda maneviyat namına bir şey bırakmamıştı.

Fakat kendisine verilen kuvvetli teminat karşısında inattan vazgeçerek yattı.

Aşağıdaki yazı kıymeli şairimizin bu hastalığı sırasında hazırlandı. "Türk Folklor Araştırmaları" Dergisinin kıymetli okuyucularının yaşayan şairlerimiz arasında hakikaten bir değer olan Müdamiyi kısmen olsun tanıyacaklarını ümit etmekteyim.

HAYATI :

Sabit Müdami Ataman Kars ilinin Posof ilçesine bağlı Varzana köyü halkındandır.

Kendi ifadesine göre 1334 yılında dünyaya gelmiştir. Babası Posof ve Ardahan taraflarında Kahraman Hoca adıyla tanınan ve gayetle sevilen bir zattır.

Ailesine o civarda Palabıyıkogulları denir. Doğunun ünlü şairlerinden Fakiri "Üzeyir" ve oğlu Feryadi "Ferhat" ile gerek baba ve gerekse ana tarafından yakın akrabalıkları vardır.

Şair bir şiirinde bizlere kendisini şöyle tanıtır:

Der Müdami sinnim onyedî, otuzdört künyem
İsmi i peder men Kahraman Palabıyık famil.
yam
Sevdadan bihaber iken evvel Varzanaydı binam
Eyledim Mecnun veş azm i rah kühsara bu gün

Kahraman hoca o devirde adet olduğu üzere köy gezerek imamlık yapan aynı zamanda dini tedrisatla iştigal eden biri idi..

Şairin ifadesine göre çok küçükken annesini kaybettiği için babası gözünden çok sevdiği evladını yanından ayırmaz nereye gider.

se alır beraber götürürmüş.

Bu göçebe hayatın bütün meşakkatine rağmen Kahraman hoca oğlunun her bakımdan yetişmesi için gücünün yettiği kadar çalışır - miş.

Müdamî kanlı istilâ yıllarının hemen arkasından gelen perişan günler içinde dahi babasının yanında, onunla beraber köy köy gezer, rek tahsiline devam etmiş.

Bu sıralarda harp yıllarının memleketi bıraktığı bir yığın anasız babasız çocuğun okutulması için mektepler açılmağa başlanmış. Bunlardan bir tanesi de Ardahan'da kurulmuştur.

Çocukluğundan beri tahsil için yanıp tutuşan Müdamî babası ile birlikte Ardahan köylerinde bulunurken bu eytam mektebinin açıldığını ve talebe toplandığını haber alıyor.

Babasına bu arzusunun açılmağa bir türlü cesaret edemeden günlerce kararsız dönüp dolaşıyor.

Dini tedrisatı her şeyin üstünde tutan Kahraman hoca, kendi izinden yürütmesi için yıllardan beri emek verdiği oğlunu bu eytam mektebine verecek miydi?

Şairimize göre:

— Asla...

Şu halde kaçmak ve gidip anasız babasız bir çocuk gibi bu mektebe kaydını yaptırmaktan başka çıkar yol mevcut değildi.

Ardahana gelerek eytam mektebine kaydını yaptıran Sabit Müdamîye talih yar olmuyor.

Dördüncü sınıfa geldiği sene mektep lâgvediliyor. Bunun üzerine tekrar babasının yanına dönen Sabit Müdamî yeniden dini tedrisata devam ediyor.

Sabit Müdamînin bazı dergilerimizde kısaca yazılan hayatı bu noktada ufak tefek yanlışlar ihtiva eder.

Şairi ilk okul mezunu olmak için olacak Eytam mektebinden mezun olduğu kaydedilirse de maalesef yukarda da temas ettiğimiz gibi şair mektebin kapanması sebebiyle ancak dördüncü sınıfa kadar mektep tahsili görmüş ondan sonra babasının yanına avdet ederek dini tedrisatına devam etmiştir. Bunu gerek bizzat kendisi ve gerekse aynı yıllarda aynı sınıflarda okuyan kimseler söylemişlerdir.

Müdamînin ilk şiirleri ve şairliği:

Büyük saz sairlerinin hayatları kendi a.

gızlarından söylesin veya söylenmesin halk hafızasında daima bir takım tatlı efsanelerle süslüdür. Esasen anadolu için saz şairi demek "sevdiğinin vefasızlığına kurban olmuş, bu büyük felâketin akabinde şairlik mertebesi ne ermiş" kimse demektir. Onun için dün yavaşayan saz şairlerimizin olduğu gibi bu gün yavaşayan saz şairlerimizin de hayatında masal temleri ile kaynaşmış birer aşk hikyesi vardır.

Burada sözü aziz üstadım Sabit Müdamîye bırakmaktayım.

"Evi yapan dışı kuştur, bu dışı kuş yuvadan uçup gitti mi ev denen bir şey ortada kalmaz. Hele baba da kendini dine diyanete vermiş bir kimse ise vay geldi o çatının altındaki evlâda. Benim hayatım da böyle geldi geçti. Köy köy babamla birlikte dolaşa dolaşa bir eve, bir yuvaya bağlanamaz hale gelmiştim.

Yaşım ilerlemiş, artık babamla birlikte gittiğim köylerde "küçük molla" diye ben de itibar görmeğe başlamıştım. Hayatımı, karımakarışık eden tesadüf işte bu sıralarda başıma geldi. Ardahanın PİŞHİZGOM köyünde bulunuyorduk. Babam köyün hem imamlığını yapıyor hem de çocuklarını okutuyordu.

Ben de isteyen olursa ağa ve eşraf çocuklarına evlerinde Kur'anı Kerim dersi vermekteydim. Bu köyün ağalarından birisinin hatemi beni evine çağırılmış, kalkıp gittim. Kadının beni evlerinin hayatında karşıladı:

— Gel bakalım küçük molla dedi, gel sana senin gibi küçük bir talebe onu okut...

Etrafıma bakındım kimseyi göremedim. Tekrar dikkatle etrafı araştırdım karşıdan ufak tefek çarşafı bir kızın bana doğru geldiğini, hatta güldüğünü gördüm.

O zaman başımdan aşağı zannedersiniz bir kaynar su aktardılar. Başım dönmeğe başladı. Aklıma bir kaç yıl evvel gördüğüm bir rüya geldi. Evde daha fazla duramadım, kaçtım.

Müdamî rüyasında mahşerdedir. İnsanlar sıralar halinde önünden gelip geçmekte ve bir pirin karşısında durmaktadırlar. Bu pirler sonra ikileşir. Beyaz sakalları göğüslerine kadar inmekte yüzleri nur içinde parıldamaktadır. Sıra Müdamîye gelir, o da ağır ağır pirlerin önüne doğru yürür.

Pirlerden birisi elini Müdamînin omuzuna:

Oyunlar :

TAKLİTLİ VE TEMSİLİ BİTLİS ZEYBEGİ

Oynayan ve Anlatan: Mehmet ÖLEK

"Yapı ve Kredi Bankası'nın kürdüğü "Türk Halk Oyunlarını Yaşatma ve Yayma Tesisi" tarafından her yıl yepyeni bölge oyunlarla tertiplenen 5. Halk Oyunları Bayramı dolayısıyla İstanbul'a gelen bölge oyun topluluklarına İstanbul'u tanıtmak üzere her bayramda olduğu gibi bu sene de (29 Temmuz 1961 günü) bir vapur gezisi tertiplendi. Bu gezide bütün topluluklar programda olmaları için da oynadılar. Bu gezide, Bitlis topluluğundan Mehmet Ölek aşağıdaki oyunu oynadı. Bitlisli Doğan Bektaş da yazıya geçirdi.

T. F. A.

Bu oyun kadın ile erkeğin müşterek oynadıkları bir oyundur. Muhit, itibariyle kadın şalvar ve çepken giyer başı puşi ile sarılıdır. yüzü peçe ile örtülüdür. Adam bayağı köylü kıyafetinde ve elinde iki tane kama vardır.

Oyun başlarken kadın ve erkek karşılıklı oyun oynarlar. Kadın erkeğe cilve yapmaya çalışır, erkek ise iyi görünmek için seri el hareketleri yapar ve bıyıklarını bükür. Bu iş bir müddet devam eder, sonra erkek kadının bu cilvelerine dayanamıyarak elindeki kamayı kadına saplar ve ka-

kor ve :

— Geç kaldın yavrum der, geç kaldın. Bıçare seni çok bekledi, vefasızlığı sen ettin, bu da senin kısmetine kaldı.

Pir sonra ilerler kalabalık arasından bir kız çeker getirir. Müdamînin yanına iteler.

Sonra diğer pir Müdamîye bir saz uzatarak :

— Çal bunu yan dördüne, giden gider gelen olmaz..

Der, Müdamî uzatılan sazı eline alır:

— Çalmasını bilmiyorum, der.

Pir devam eder :

— Hiç denedin mi?

O bey evinde o kızla karşılaşınca bu rü-

dun arka üstü düşerek bayılır. Erkek ilk anda bunu bir cilve zanneder ve oyuna devam eder, etrafında iki tur döndükten sonra kadının bayıldığına farkına vararak başucuna gelir eliyle dokunur, sonra (Fadî mem) diye seslenir ve kafasına vurarak: Doktor, doktor diye feryat ederek ağlar. O anda köyün muhtarı içeri girer ve adam ağlayarak dardını muhtara anlatır. Muhtar hemen bir doktor çağırır ve doktor gelir. Doktor gelirken adam doktorun elini öperek yalvarmaya başlar Fadîmesi iyileşsin diye. Doktor muayeneye başlar ve sual sormaya koyulur, bu arada doktorun eli kadının ayaklarına gidince adam hiddetlenerek (Doktor bey bu namustur biliyorsun ha) diye ihtar eder doktor aldırılmaz ikinci defa tekerrür edince adam doktoru dövmeye kalkışır.

Doktor kendisini dışarı zor atar. Doktor jandarma çağırarak adamı dışarı çikartır ve kendisi muayeneye devam ederek kadını iyileştirip bir dolaba saklar. Sonradan adamı çağırır, gelir şaşkın şaşkın etrafa bakınır ve Fadîmenin yerini koklayarak ağlamaya başlar ve evin etrafını durmadan arar. Nihayet Fadîmesini bulup başlar öpmeye. Kadın da ona refakat ederek müşterek oyun oynamaya başlarlar

ya şairin aklına gelir. Başı döner. Şair şairliğinin bu rüya ile başladığını söyler.

İLK ŞİİRLERİ :

Onbeşimde hizmet ettim pirime

Konu komşu yetik oldu sırıma

Ne zaman ki sevda indi serime

Daim dolar taşmaz bir göle döndüm .

Yukarda da işaret ettiğimiz gibi şair doğunun namli şairler yetiştiren bir ailesine mensuptur. Ve bilhassa bunlardan Üzeyir şairi ilk zamanlarında kendisine çok tesir etmiştir. Diğer bir yazımızda kendisinden bahsedeceğimiz Üzeyir zaman zaman zengin, zaman zaman yavan bir şair olduğu halde Müdamî bu tesirden kendisini kolayca sıyrıp asıl benliğini bulmuştur.